

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
του Τομέα Φιλοσοφίας

Νικολαΐδου Τριανταφυλλένια

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα : Ο « θάνατος του Θεού » στη φιλοσοφία του Nietzsche.
(Έργα: *Τάδε έφη Ζαρατούστρα* και *Χαρούμενη Επιστήμη*)

Επιβλέπων: Δόικος Παναγιώτης

Θεσσαλονίκη 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	σελ.2-4
Η έννοια του θεϊκού και η προβληματική σχέση μεταξύ θεϊκού και ανθρώπινου..	σελ.5-7
Ο Υπεράνθρωπος.....	σελ.8-11
Η θέληση για δύναμη.....	σελ.12-13
Η αιώνια επιστροφή.....	σελ.14-26
Χαρούμενη Επιστήμη, παράγραφοι 125 & 343.....	σελ.27-32
Τάδε έφη Ζαρατούστρα.....	σελ.33-39
Χάιντεγγερ και μηδενισμός.....	σελ.40-42
Απουσία του Θεού.....	σελ.43-44
Το ασκητικό ιδανικό.....	σελ.45-46
Νιτσεϊκός μηδενισμός.....	σελ.47
Βιβλιογραφία.....	σελ.48-52

Πρόλογος

Ο Θεός πέθανε. Ο "θάνατος του Θεού" αποτελεί για τον Νίτσε ένα γεγονός δραματικό. Ο Θεός εξαλείφεται γι' αυτόν, επειδή υπάρχει μια εσωτερική τραγωδία που τον κάνει να τον απαρνηθεί. Στην ηλικία των πέντε ετών ζει το θάνατο του πατέρα του και η απόγνωσή του παίζει σπουδαίο ρόλο στη μετέπειτα ζωή του. Δέκα ολόκληρα χρόνια μετά το θάνατο του πατέρα του η απελπισία του Νίτσε παραμένει βαθιά. Ο ίδιος παρομοιάζει την κατάστασή του μ' ένα δέντρο, το οποίο αν κοπεί στη μέση, μαραίνεται και πεθαίνει και τα πουλιά εγκαταλείπουν τα κλαδιά του. Έτσι νιώθει κι αυτός μισός χωρίς τον πατέρα του, το στήριγμά του¹.

Τα ίδια συναισθήματα ένιωσα κι εγώ , όταν πριν από έξι χρόνια έχασα το δικό μου πατέρα. Η απώλειά του με επηρέασε βαθιά , επειδή αποτελούσε για μένα εκτός από πατέρα και φίλο, ένα σπουδαίο δάσκαλο σε κάθε στιγμή της ζωής μου. Ήταν δίπλα μου σε όλα τα βήματα μου κι ακόμη και σήμερα μου είναι πολύ δύσκολο να πιστέψω ότι δε βρίσκεται κοντά μας.

Το προσωπικό μου αυτό βίωμα με ώθησε ν' ασχοληθώ με τη φιλοσοφία του Νίτσε και πιο συγκεκριμένα με το "θάνατο του Θεού". Μετά το θάνατο του δικού μου πατέρα , άρχισα ν' αμφιβάλω για την ύπαρξη του χριστιανικού Θεού και να απορώ ταυτόχρονα με την αμφιβολία μου αυτή.

Σήμερα, πιστεύω ότι μελετώντας τα έργα του Νίτσε και συνθέτοντας τη μεταπτυχιακή μου εργασία , έχω αποκτήσει μια διαφορετική άποψη για την έννοια του Θεού , την οποία όμως συνεχίζω να διερευνώ και να με προβληματίζει. Στην πορεία μου αυτή με βοήθησε πολύ ο καθηγητής μου κύριος Παναγιώτης Δόικος και τον ευχαριστώ θερμά γι' αυτό.

---

¹ Βλ. G. BARONI , *Ο Νίτσε μπροστά στο πρόβλημα του Θεού*, «Η οικογένειά μας όταν έχασε τον αρχηγό της, έχασε κάθε χαρά για τη ζωή και μια βαθιά κατάθλιψη μας κυβερνά από τότε όλους», σελ.9.

1.Η Βιογραφία του Νίτσε

Ο Φρειδερίκος Βίλχελμ Νίτσε , Γερμανός φιλόσοφος, ποιητής, συνθέτης και φιλόλογος , γεννήθηκε στο Ραϊκέν της Πρωσικής Σαξονίας στις 15 Οκτωβρίου 1844. Ήταν γιος Λουθηρανού πάστορα. Μετά τον πρόωρο θάνατο του πατέρα του από εγκεφαλική ασθένεια το 1849, αλλά και το χαμό του αδερφού του τον επόμενο χρόνο , η οικογένειά του μετακόμισε στο Νάουμπουργκ.

Ο Νίτσε φοίτησε σε ένα δημοτικό σχολείο ως το 1854 κι έπειτα στο Dom Gymnasium. Στις 5 Οκτωβρίου του 1858 εισήχθη στο Πφόρτα, ένα από τα πιο φημισμένα σχολεία κλασικών σπουδών της Γερμανίας, ενώ το 1864 ξεκίνησε σπουδές κλασικής φιλολογίας στο πανεπιστήμιο της Βόννης υπό την καθοδήγηση του καθηγητή Ριτσλ, τον οποίο ακολούθησε το φθινόπωρο του 1865 στο πανεπιστήμιο της Λειψίας. Το 1867 κατατάχθηκε στο πυροβολικό σώμα του Νάουμπουργκ, όπου διακρίθηκε , πιθανόν να αποκτούσε το βαθμό του λοχαγού αν δεν είχε υποστεί έναν σοβαρό τραυματισμό που τον κατέστησε "προσωρινά ανίκανο υπηρεσίας", θέτοντας τέλος στη στρατιωτική του σταδιοδρομία. Αφού επέστρεψε στη Λειψία, συναντήθηκε με τον Ρίχαρντ Βάγκνερ, από τον οποίο επηρεάστηκε σημαντικά · ο μουσουργός αποτέλεσε για εκείνον ένα είδος πατρικής φιγούρας.

Σε ηλικία εικοσιπέντε ετών και πριν αποκτήσει τίτλο διδακτορικών σπουδών, ο Νίτσε επιλέχθηκε να καταλάβει την έδρα της κλασικής φιλολογίας στο πανεπιστήμιο της Βασιλείας, με την υποστήριξη του Ρίτσλ. Από τότε ξεκίνησε το πολύμορφο συγγραφικό του έργο. Στα χρόνια που ακολούθησαν η ανέκαθεν ασθενική του υγεία κλονίστηκε ακόμη περισσότερο. Ο Νίτσε διέκοψε οριστικά την πανεπιστημιακή του καριέρα το 1879. Πέρασε τα επόμενα χρόνια του ταξιδεύοντας σε πόλεις της Γερμανίας, της Ιταλίας και της Ελβετίας · η περίοδος αυτή υπήρξε ιδιαίτερα παραγωγική γι' αυτόν. Στις 3 Ιανουαρίου 1889 υπέστη νευρική κατάρρευση, ενώ βρισκόταν στην πλατεία Κάρλο Αλμπέρτο του Τορίνο. Μεταφέρθηκε σε ψυχιατρική κλινική της Βασιλείας και αργότερα σε κλινική της Ιένας, όπου οι γιατροί διέγνωσαν "παραλυτική ψυχική διαταραχή". Πέθανε στις 25 Αυγούστου 1900 από πνευμονία κι ενώ είχαν προηγηθεί εγκεφαλικά επεισόδια.

2. Το Έργο του Νίτσε

Μερικά από τα σημαντικότερα έργα του Νίτσε είναι τα εξής:

- Η Γέννηση της Τραγωδίας* (1872)
- Ανεπίκαιροι Στοχασμοί* (1876)
- Ανθρώπινο, πολύ ανθρώπινο* (1878)
- Αυγή* (1881)
- Η Χαρούμενη Επιστήμη* (1882)
- Τάδε έφη Ζαρατούστρα* (1883-1885)
- Πέρα από το καλό και το κακό* (1886)
- Η Γενεαλογία της Ηθικής* (1887)
- Το Λυκόφως των ειδώλων* (1888)
- Αντίχριστος* (1888)
- Ιδέ ο άνθρωπος* (1888)
- Νίτσε εναντίον Βάγκνερ* (1888)

Η έννοια του θεϊκού

και

η προβληματική σχέση μεταξύ θεϊκού και ανθρώπινου

Ο χριστιανικός Θεός αποτελεί, για τους περισσότερους ανθρώπους πιστεύω, έναν εξωτερικό Θεό, ο οποίος δημιούργησε τον κόσμο, κυριαρχεί σε αυτόν και τον ρυθμίζει. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απορρόφηση της χριστιανικής πίστης από το φόβο απέναντι στον εξουσιαστικό Θεό. Έτσι εκφυλίζεται το περιεχόμενο της πίστης . Σε τούτο συντελεί και η εξουσιαστική συμπεριφορά των περισσότερων ανθρώπων που λειτουργούν μέσα στο θεσμικό πλαίσιο της θρησκείας.

Οι άνθρωποι είναι εξαλείψιμοι , γι' αυτό και ζουν στον εξωτερικό κόσμο, ο οποίος έχει αρχή, εξέλιξη και λήξη. Όλα τα πράγματα που λαμβάνουν χώρα σε αυτόν τον κόσμο είναι περατά, και υπό αυτή τη συνθήκη οι άνθρωποι μπορούν να συσχετιστούν μαζί τους. Το ίδιο προσπαθούν να κάνουν και με το θεϊκό στοιχείο, αλλά αυτό δεν είναι εφικτό εκ πρώτης όψεως. Ως εξωτερικότητες είναι προσωρινοί, συχνά όμως τείνουν να υπερβαίνουν την περατότητά τους, γι' αυτό και δημιουργείται οντολογική σύγκρουση.

Το θεϊκό από τη φύση του δεν εξωτερικεύεται ώστε να αντικειμενοποιείται. Είναι η απειρότητα που μας απευθύνεται. Δεν μπορούμε να αποδείξουμε την ύπαρξή του, αλλά για να έχουμε μια πραγματική σχέση με αυτό θα πρέπει να απελευθερωθούμε από την επιρροή του εξωτερικού Θεού και να ξεπεράσουμε τον εαυτό μας. Για να συμβεί αυτό το γεγονός θα πρέπει να έχει προηγηθεί ο "θάνατος του Θεού". Μόνο με αυτόν τον τρόπο θα μπορέσουμε να αναιρέσουμε τον παλιό μας εαυτό, που ήταν υποταγμένος στον αφηρημένο Θεό, και να ξεκινήσουμε την ανοδική μας πορεία προς τον Υπεράνθρωπο.

Με το "θάνατο του Θεού" το άπειρο διεγείρει την εσωτερική ενεργητικότητα που διέπει τον καθένα μας, αφού ερχόμαστε αντιμέτωποι με αυτό². Ο εξουσιαστικός Θεός που φονεύθηκε αποτελεί το κίνητρο για την ανακάλυψη μιας νέας ποιοτικής σχέσης μεταξύ θεϊκού και ανθρώπινου.

Σύμφωνα με τον Νίτσε, η ρήση "ο Θεός είναι νεκρός" φανερώνει τη διστορικότητα του μεταφυσικού ζητήματος³. Καθώς δεν απευθυνόμαστε πλέον σε μια αόριστα ανώτερη δύναμη που να προσδίδει νόημα στην ατομική μας ζωή, αναζητούμε μια άλλου τύπου σχέση με το θεϊκό.

Προκαλούμαστε να επαναπροσδιορίσουμε την ταυτότητά μας και να εξατομικεύσουμε τη σχέση της περατότητάς μας με το άπειρο στοιχείο. Η νέα αυτή εσωτερική σχέση αναγκαιότητας που προκύπτει, συνεχώς εξελίσσεται. Η δύναμη του απείρου δε λειτουργεί πλέον από εξωτερική θέση υπεροχής απέναντι στο περατό στοιχείο, αλλά αντίθετα μας αποτρέπει.

Η θέλησή μας να σχετιστούμε με το άπειρο μας οδηγεί στην αυθυπέρβαση. Αναζητώντας δηλαδή έναν άλλο αυθεντικό Θεό, νικάμε διαρκώς την ανελεύθερη πλευρά μας και ξεπερνάμε μόνιμα τον εαυτό μας. Επαναξιολογώντας όλες τις αξίες, μεταβαίνουμε στο νέο τόπο ανθρώπου και στον Υπεράνθρωπο.

Η λογική του τέλους του Θεού ενεργοποιεί έναν ενδιάμεσο χώρο συνέκφρασης του πεπερασμένου και του απείρου, του ανθρώπινου και του θεϊκού. Το νοητό και το αισθητό στοιχείο αλληλοπροκαλούνται και συνεργούν στην παραγωγή της δυνατότητας ενός ενδιάμεσου επιπέδου πραγματικότητας.

---

² Βλ. Π.ΔΟΙΚΟΣ, *Ο "θάνατος του Θεού" και ο μεταφυσικός άνθρωπος*, σελ.41.

³ Βλ. Δ.Ν.ΛΑΜΠΡΕΛΛΗΣ, *Nietzsche, Φιλόσοφος της πολλαπλότητας και της μάσκας*, σελ.264.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι, σύμφωνα με τον Corbin , υπάρχει ένας ενδιάμεσος κόσμος, υποκειμενικά αληθινός και εσωτερικά πραγματικός που διαπνέεται από τη στοχαστική ζωή των μορφών. Πρόκειται για το φαντασικό κόσμο, όπου τα αισθητά σώματα λαμβάνουν πνεύμα και τα νοητά σώμα. Στον κόσμο αυτό, ο άνθρωπος αυθυπερβαίνεται⁴.

Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία ενός ποιοτικά υψηλότερου τύπου ανθρώπου, ο οποίος παύει να εξαρτά τη ζωή και το θάνατό του από έναν αόριστα υπερκείμενο Θεό και ανοίγεται ελεύθερα στην πρόκληση της αυθυπέμβασης που του απευθύνει η απειρότητα.

Η αυθυπέμβαση δεν είναι ο νέος όρος ζωής που επιβάλλεται μετά το "θάνατο του Θεού", αλλά ό,τι έχει απομείνει από αυτόν. Ο "θάνατος του Θεού" επισφραγίζει το τέλος μιας οντολογικής εποχής και παράλληλα δημιουργεί το έδαφος , πάνω στο οποίο το "είναι" θ' αρχίσει να χτίζεται ξανά από το μηδέν του. Η υπέρβαση του μηδενός θα δώσει στο ον την οντολογική κυριότητα που του χρειάζεται , ώστε να συνεχίσει τη θεμελίωσή του και ενδεχομένως να οδηγηθεί στην αυθυπέμβαση.

---

⁴ Βλ. Π.ΔΟΙΚΟΣ, *Ο "θάνατος του Θεού" και ο μεταφυσικός άνθρωπος*, σελ.206-207.

Ο Υπεράνθρωπος.

Επιτέλους ήρθε η ώρα να γεννηθεί ο Υπεράνθρωπος. Ο "θάνατος του Θεού" είναι ανάσταση για τους ανώτερους ανθρώπους. Αυτοί θα συμβάλλουν στη δημιουργία του , αφού θα γίνουν το πέραςμα που θα οδηγήσει σε αυτόν, έχοντας προηγουμένως περιφρονήσει τον κυρίαρχο της νεωτερικής εποχής, το "μικρό" άνθρωπο.

Ο Νίτσε γνωρίζει πως ο "θάνατος του Θεού" μπορεί να εξηγήσει την κατάπτωση του ανθρώπου και την αυτουποβάθμισή του, τόσο καλά, ώστε η εξέλιξή του και το ξεπέραςμα του εαυτού του να φτάσουν μέχρι τον Υπεράνθρωπο.

Κάνοντας έναν παραλληλισμό με την εξελικτική θεωρία του Δαρβίνου, ο Νίτσε τονίζει πως «ό,τι είναι ο πίθηκος για τον άνθρωπο, αυτό είναι και ο άνθρωπος για τον Υπεράνθρωπο». Φυσικά ο Υπεράνθρωπος δεν μπορεί να εκληφθεί ως αποτέλεσμα της εξελικτικής ιστορίας του ανθρώπου. Δε θα είναι ένα νέο είδος , ούτε θα αντιπροσωπεύει μια νέα φυλή. Θα είναι αυτός που θα βάλει τον εαυτό του στη θέση του νεκρού θεού, αφού θα έχει ξεπεράσει το νεωτερικό άνθρωπο⁵.

Απαραίτητο εφόδιο γι' αυτή την υπέρβαση είναι το θάρρος με το οποίο οι ανώτεροι άνθρωποι θα αντιμετωπίσουν την άβυσσο που παράγεται μετά την αναίρεση των κατεστημένων ιδεών και αξιών. Θα πρέπει να αποφεύγουν την παγίδα των εδραιωμένων απόψεων για το «καλό» και το «κακό» και να γίνουν συνάμα πιο καλοί και πιο κακοί για να πετύχουν το σκοπό τους. Θα θυσιάστουν ως πρωτότοκοι, επειδή μέσα τους εξακολουθεί να ζει το πνεύμα του βάρους, τα «παλιά είδωλα». Θα γίνουν θυσία στο βωμό, αλλά έτσι θα «δύσουν» θα περάσουν απέναντι το γεφύρι που οδηγεί στον Υπεράνθρωπο⁶.

---

⁵ Βλ. G.BARONI, *Ο Νίτσε μπροστά στο πρόβλημα του Θεού*, σελ.13.

⁶ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα* .

Ένας πνευματικός πόλεμος μεταξύ διαφορετικών σκέψεων θα φέρει τον Υπεράνθρωπο. Οι πολεμιστές που θα συμμετέχουν σ' αυτόν θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από αγάπη και ανδρεία. Η ανδρεία, όταν συνοδεύεται από αγάπη για την ζωή και την ελπίδα για την αναγκαιότητα ξεπεράσματος του ανθρώπου, μπορεί να οδηγήσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα: τον Υπεράνθρωπο.

Έτσι ο άνθρωπος, για να δημιουργήσει τον Υπεράνθρωπο, πρέπει να αρνηθεί εκείνο που είναι υπέρ αυτού το οποίο μπορεί να γίνει, εκφράζοντας τη θέλησή του για δύναμη. Ο "νέος" αυτός άνθρωπος θα βρίσκεται πάνω από τους κοινούς ανθρώπους και θα αντιστρέψει τις αξίες στο πλαίσιο μιας δικής του θεώρησης του κόσμου. Ο Υπεράνθρωπος δεν απελπίζεται από το "μεταφυσικό" κενό που δημιουργεί ο "θάνατος του Θεού", επειδή αυτό του παρέχει τη δυνατότητα να αναλάβει προσωπικά την ευθύνη της ύπαρξης του, να γίνει αυτός κυρίαρχος της μοίρας του και να δώσει ο ίδιος νόημα στην ζωή του⁷.

Μετά το "θάνατο του Θεού", ο Υπεράνθρωπος ευαγγελίζεται έναν άνθρωπο επί της γης, ο οποίος να έχει τη δύναμη να επιβάλει τη βούλησή του σε όλα τα πράγματα του κόσμου και να παραγάγει νέα νοήματα, αφού πρώτα έχει απελευθερωθεί από τα δεσμά του υπερβατικού κόσμου.

Η ιδέα του Υπερανθρώπου ενσαρκώνει την επιθυμία του Νίτσε να επαναπροσδιορίσει τις ηθικές αξίες και να αντικαταστήσει τις υπάρχουσες ηθικές θεωρίες με ένα νέο κώδικα συμπεριφοράς. Έχει προηγηθεί ο "θάνατος του Θεού" που συμβολίζει την αδυναμία του χριστιανισμού να αποτελέσει και στο μέλλον τη βάση των ηθικών θεωριών. Ο Υπεράνθρωπος λοιπόν θα συντελέσει στην υπέρβαση της σημερινής πραγματικότητας του μηδενισμού, της διανοητικής και ηθικής κατάπτωσης.

---

⁷ Βλ. G.DELEUZE, *Ο Νίτσε και η φιλοσοφία*, σελ.94-95.

Με την ιδέα αυτή ο άνθρωπος, από όργανο του χρέους της χριστιανικής πίστης, μετατρέπεται σε απελευθερωμένο πνεύμα της θέλησης. Ο Υπεράνθρωπος θα δώσει νέα αξία στη ζωή του ελευθερώνοντας τη θέλησή του. Ο Νίτσε διατείνεται ότι ο "θάνατος του Θεού" θα οδηγήσει τελικά στην απειλή κάθε παγκόσμιας και καθολικής προοπτικής αντίληψης περί των πραγμάτων και ταυτόχρονα κάθε συμπαγούς αίσθησης της αντικειμενικής αλήθειας.

Ο μηδενισμός θα είναι η τελευταία λογική κατάληξη των μεγάλων αξιών και ιδανικών μας. Πρέπει πρώτα να βιώσουμε το μηδενισμό για να μπορέσουμε να ανακαλύψουμε ποια ήταν πραγματικά η αξία αυτών των αξιών. Η ανάγκη για καινούργιες αξίες οδηγεί τον άνθρωπο που είναι οπλισμένος με τη θέληση για δύναμη, στην μεταστοιχείωση όλων των αξιών⁸.

Η ανατροπή όλων των αξιών προϋποθέτει τη δημιουργία του Υπερανθρώπου. Ο Υπεράνθρωπος μπορεί να είναι μόνο αποτέλεσμα συνειδητής επιδίωξης. Ίσως ο άνθρωπος ν' ανεβαίνει συνέχεια προς τα επάνω από τη στιγμή που δε θα τρέχει πίσω από ένα Θεό. «Ο Θεός πέθανε. Τώρα, θέλουμε να επιζήσει ο Υπεράνθρωπος»⁹.

Ο Υπεράνθρωπος θα αποτελέσει τη λογική κατάληξη της θέλησης για αλήθεια, της θέλησης να γίνουν όλα τα πράγματα «σκεπτά, ορατά, αισθητά». Η σκέψη θέτει ως πρωταρχικό καθήκον της να συλλάβει κάθε όν και να το ονοματίσει. Προϋποθέτει ένα νοείν, μια κίνηση μέσα στη νόηση. Η κίνηση αυτή αναγνωρίζεται προς την κατεύθυνση της αφηρημένης λειτουργίας της σκέψης. Εκτός από αυτό που λαμβάνει χώρα στο εσωτερικό του εγκεφάλου, παράγεται και μια ενέργεια με την οποία αντιλαμβανόμαστε ότι σκεφτόμαστε, επειδή κάτι μέσα μας παράγει νεύμα.

---

⁸ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η θέληση για δύναμη*, σελ. 11.

⁹ Βλ. G.BARONI, *Ο Νίτσε μπροστά στο πρόβλημα του Θεού*, σελ.17.

Μετά το "θάνατο του Θεού", κάθε μορφή αναδύει κι ένα νόημα. Μου απευθύνεται συνολικά η μορφή αυτή με το νόημά της. Έχει ως χώρο εμφάνισής της τον εξωτερικό κόσμο, αλλά ως χώρο λειτουργίας τη στοχαστικότητα. Μου επικοινωνεί το νόημά της, προσπαθεί να μου εξηγήσει τί είναι. Δεν είναι δηλαδή απλώς αντικείμενο της σκέψης μου, αλλά κυρίως υποκείμενο. Διατηρεί την υλικότητά της, αλλά ταυτόχρονα τείνει να υπερβαίνει την εξαλειψιμότητά της¹⁰.

Κάθε φορά που συνολικά βιώνουμε με σκέψη και σώμα την τάση της υπέρβασης της περατότητας, εισερχόμαστε στο χώρο μιας νέας μεταφυσικής, ενεργοποιούμαστε. Η νέα αυτή τάξη πραγματικότητας δεν είναι δεδομένη, δεν είναι μονοδιάστατη. Έχει οντολογικές διαβαθμίσεις, οι οποίες δεν μπορούν να καταργηθούν.

Μεταφυσικό είναι το στοιχείο που, στο μέτρο που ιδιαιοποιεί τη σχέση μεταξύ θεϊκού και ανθρώπινου, δείχνει μια τάξη πραγματικότητας που τείνει να υπερβαίνει την περατότητά μας και μας αφορά. Η περατότητα συνάπτεται με το στοιχείο της μορφής. Τα όντα ανεξάρτητα από τη μορφή τους δεν μπορούν να κατανοηθούν. Η ιδιαιτερότητα των όντων προσδιορίζεται από θεμελιακά γνωρίσματα όπως είναι η έκταση, οι διαστάσεις η χωρικότητα. Στο μέτρο που η μορφή ενός όντος είναι εξαλείψιμη, μπορούμε να καταλάβουμε την περατότητά τους. Έτσι και οι άνθρωποι είμαστε καταργήσιμοι, αφού υπάρχει ο θάνατος. Η περατότητα αυτή όμως, μπορεί να υπερβηθεί. Η περιοχή του μεταφυσικού προσδιορίζεται από τούτη τη δυνατότητα.

---

¹⁰ Βλ. Π.ΔΟΙΚΟΣ, Σημειώσεις από τις παραδόσεις του μεταπτυχιακού μαθήματος "Τέχνη και Μεταφυσική", χειμερινό εξάμηνο 2007-2008.

Η θέληση για δύναμη

Καθετί, ανθρώπινο ή μη ανθρώπινο, έμψυχο ή άψυχο, οργανικό ή ανόργανο, εμπλέκεται σε έναν συνεχή αγώνα, προσπαθώντας να αυξήσει τη δύναμή του και να καταπνίξει όλα τα άλλα με κάθε νοητό μέσο¹¹.

Η θέληση για δύναμη είναι μια δραστηριότητα που επηρεάζει- και στην πραγματικότητα- συνιστά το χαρακτήρα κάθε πράγματος στον κόσμο. Συνίσταται στην επέκταση μιας συγκεκριμένης σφαίρας επιρροής, φυσικής ή νοητικής, μέχρι εκεί που μπορεί ποτέ να φτάσει.

Ο Νίτσε τονίζει πως ο κόσμος που εκλαμβάνουμε ως δεδομένο είναι προϊόν της χριστιανικής ερμηνείας της ζωής, που επικράτησε προς όφελος ενός ιδιαίτερου είδους ανθρώπου με ανάλογες ανάγκες κι επιθυμίες. Αυτές, επιμένει, δεν είναι και δε χρειάζεται να είναι οι ανάγκες και οι επιθυμίες όλων των ανθρώπων, μολονότι η απόκρυψη αυτού του γεγονότος και η άρνηση του δικού του ερμηνευτικού χαρακτήρα, στάθηκαν ουσιώδεις για το χριστιανισμό¹².

Ο κόσμος που κατασκευάζουμε είναι απολύτως αναγκαίος και δε θα μπορούσαμε να ζήσουμε χωρίς αυτόν· για μας δε θα μπορούσε να είναι πιο πραγματικός. Η θέληση για δύναμη είναι η μεγαλύτερη δύναμη πάνω στην γη, η δύναμη που κινεί όλα τα όντα και τα κάνει να αλληλοσυγκρούονται, να συνδέονται, να ενώνονται και να ανακατεύονται αέναα.

Όλη η ζωή πρέπει να εννοηθεί ως θέληση για δύναμη. Επειδή τα όντα δεν έχουν την ίδια δύναμη, ο κόσμος είναι μια τάξη ιεραρχίας από το ανώτερο στο κατώτερο, μια τάξη ρευστή με συνεχείς αμφισβητήσεις. Στην κορυφή της πυραμίδας αυτών των θελήσεων για δύναμη βρίσκεται φυσικά ο άνθρωπος, ο οποίος έχει επιβάλλει πάντα την εξουσία του πάνω στην φύση και τους ομοίους του.

---

¹¹ Βλ. Α.ΝΕΧΑΜΑΣ, *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*, σελ.122-123.

¹² Βλ. Α.ΝΕΧΑΜΑΣ, *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*, σελ.166.

Η ιεραρχία και η ανισότητα που παρατηρείται σε όλη τη φύση, παρατηρείται ασφαλώς και εντός του ανθρώπινου είδους, που αναταράζεται από την πάλη τόσο μεταξύ αδύναμων και δυνατών, όσο και μεταξύ δυνατών και δυνατών. Η θέληση των ανθρώπων για δύναμη δεν έχει σχέση με κάποια καταγωγή ή προνόμιο ούτε αποτελεί έκφραση ισχυρότερου.

Η πιο ισχυρή θέληση για δύναμη είναι και η πιο πνευματική, δηλαδή εκείνη που χαρακτηρίζει τους «μεγάλους εφευρέτες καινούργιων αξιών», ή «δημιουργούς» γύρω από τους οποίους «περιστρέφεται σιωπηλά ο κόσμος». Τέτοιοι άνθρωποι προβαίνουν σε νέες αξιολογήσεις των ανθρώπινων αξιών και ιδεών και των πραγμάτων και έτσι προτείνουν ένα νέο «αγαθό» για την πλειονότητα των ανθρώπων.

Ο Νίτσε προαναγγέλλει ότι η θέληση για δύναμη είναι αυτή που δημιουργεί τις νέες αξίες. Θέληση για δύναμη δε σημαίνει ότι η θέληση θέλει τη δύναμη. Η δύναμη είναι αυτό, το οποίο θέλει μέσα στην θέληση, γι' αυτό και η θέληση για δύναμη είναι κατ' ουσίαν δημιουργική¹³.

Η δύναμη δεν αναπαριστάται ποτέ, ούτε ερμηνεύεται ή αξιολογείται. Είναι αυτό το οποίο αξιολογεί, αυτό το οποίο θέλει. Η δύναμη υπάρχει μέσα στην θέληση ως η δωρήτρια αρετή, δηλαδή προσφέρει. Η ζωή προσπαθεί συνεχώς να αποκτήσει περισσότερη δύναμη. Η ζωή είναι η θέληση για δύναμη.

Η θέληση για δύναμη είναι ο προσανατολισμός μιας δύναμης και δεν ανήκει στην περιοχή του «έχειν» αλλά στην περιοχή του «είναι». Είναι θέληση για υπέρβαση, θέληση της δύναμης, η οποία θέλει περισσότερη δύναμη¹⁴. Εκεί που είναι η ζωή είναι και η θέληση για δύναμη. Η θέληση των ανθρώπων θέλει να πάει πάνω από αυτούς τους ίδιους και ο άνθρωπος που θέλει να δημιουργήσει πέρα από τον εαυτό του έχει την καθαρότερη θέληση. Η θέληση είναι αυτό που μεταχειρίζεται σαν αφέντης τις επιθυμίες των ανθρώπων και ορίζει το δρόμο και το μέτρο τους¹⁵.

---

¹³ Βλ. G.DELEUZE, *Ο Νίτσε και η φιλοσοφία*, σελ.77-79.

¹⁴ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, σελ. 334.

¹⁵ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η θέληση για δύναμη*, σελ. 52.

Η αιώνια επιστροφή.

Η ιδέα της αιώνιας επιστροφής αποτελεί άλλη μία σημαντική έννοια στη φιλοσοφία του Νίτσε. Ο αφορισμός 341 της *Χαρούμενης Επιστήμης* είναι η πρώτη δημοσιευμένη παρουσίαση της ιδέας αυτής. Εκεί ο Νίτσε προτείνει τη θεωρία του λέγοντας ότι πρέπει να είμαστε ευμενώς διακείμενοι προς τον εαυτό μας και τη ζωή. Είναι σαφές ότι ο Νίτσε φοβόταν ότι το επακόλουθο του θανάτου του Θεού θα ήταν μία γενική κατάσταση απάθειας και αδιαφορίας προς τη ζωή. Σκοπός της σκέψης της αιώνιας επιστροφής είναι η καταπολέμηση αυτής της κατάστασης.

Η ιδέα της αιώνιας επιστροφής παρωδεί την ιδέα της επιλογής που συντελείται στο τέλος της ζωής του ανθρώπου και σαν τελική κρίση καθορίζει αν ο άνθρωπος θα πάει στον παράδεισο ή στην κόλαση. Μόνο ο ίδιος μπορεί να επιλέξει τί είναι σημαντικό στη ζωή του· η σκέψη της αιώνιας επιστροφής προσπαθεί να του παράσχει το μέσο για αυτήν την επιλογή. Δε τον καταδικάζει σε μία απείρως επαναλαμβανόμενη ζωή κατά την οποία είναι ανίκανος να μεταμορφώσει τον εαυτό του και τη ζωή του, αλλά απαιτεί από αυτόν να ενσωματώσει στη ζωή του το ακόλουθο ερώτημα: "το θέλω αυτό ξανά και ξανά;" Με αυτόν τον τρόπο μπορεί να αποκτήσει την αίσθηση του βάρους των πραγμάτων που κάνει και των πραγμάτων που θα ήθελε να κάνει.

Η αιώνια επιστροφή είναι η σκέψη που υπόσχεται όχι την έλευση μίας καλύτερης ζωής ή μίας μετά θάνατον ζωής, αλλά μάλλον την επιστροφή μίας ίδιας και απaráλλακτης ζωής. Το «ίδια» αναφέρεται στις εγκόσμιες συνθήκες και την εγκόσμια μορφή της επίγειας ζωής μας. Δεν υπάρχει κανένας τρόπος διαφυγής και καμία σωτηρία από αυτήν.

Παρόλο που η κυκλική επανάληψη των πραγμάτων μπορεί να είναι μόνο μία πιθανότητα ή δυνατότητα, η σκέψη μίας δυνατότητας μπορεί ακόμη να μας κλονίσει και να μας μεταμορφώσει, και μας προτρέπει να σκεφτούμε πώς έχει λειτουργήσει η δυνατότητα της αιώνιας καταδίκης.

Η διδασκαλία σχετικά με την αιώνια επιστροφή επιδιώκει να προτείνει ένα νέο κέντρο βαρύτητας που εστιάζεται στην ενυπάρχουσα μορφή ζωής. Η επιθυμία μας να βγούμε έξω από τη ζωή πρέπει να είναι επιθυμία που μας παρέχει τη δυνατότητα να αποκτήσουμε μία ανυψωμένη προοπτική σε αυτήν και έχει ως αποτέλεσμα την επιστροφή μας στην πραγματική μας ζωή με ένα βαθύτερο και πιο αφοσιωμένο τρόπο. Η επιβεβαίωση της ζωής επικεντρώνεται στο στόχο του να είμαστε αντάξιοι της ζωής σε όλες τις πλευρές της, παρά τα πολύ σοβαρά προβλήματα που μας προκαλεί.

Στον αφορισμό 341 της *Χαρούμενης Επιστήμης*, ο Νίτσε επιλέγει ένα συγκεκριμένο τρόπο για να γνωστοποιήσει την ιδέα της αιώνιας επιστροφής. Ακούγεται η παράξενη φωνή κάποιου δαίμονα που έρχεται στη ζωή μας μία συγκεκριμένη ώρα, εκείνη της πιο μοναχικής μοναξιάς μας, και μας μιλάει σαν να απευθύνεται σε κόκκους σκόνης. Παραδοσιακά η φωνή του δαίμονα αντιπροσωπεύει τη φωνή του φόβου, της αμφιβολίας, ακόμη και του τρόμου. Δεν έχει σκοπό ούτε να πείσει, ούτε να μεταπείσει. Μας παρέχει το μέσο για να ανακαλύψουμε κάτι σημαντικό σχετικά με τις διαθέσεις μας απέναντι στη ζωή και τα πράγματα που επιθυμούμε να θέλουμε.

Υπάρχουν αρκετά διαφορετικές όψεις της παρουσίασης του Νίτσε στον αφορισμό αυτό, γεγονός που παραβλέπουν πολλοί σχολιαστές και επικεντρώνονται μόνο στο πρώτο μέρος του. Κάποιος δαίμονας μας λέει ότι πρέπει να ζήσουμε τη ζωή όπως την έχουμε ζήσει, όχι μόνο μία φορά, αλλά αναρίθμητες φορές ακόμη, χωρίς να υπάρχει κάτι καινούριο σε αυτήν και ότι καθετί μικρό ή μεγάλο στη ζωή μας θα επιστρέφει σε εμάς με την ίδια ακριβώς σειρά.

Τότε, στο δεύτερο μέρος του αφορισμού, ο Νίτσε ρωτάει πώς θα αντιδρούσαμε σε τέτοια περίπτωση. Μπορεί να συμπεραίνουμε ότι το νοητικό πείραμα του Νίτσε έχει μία άσχημη και σκληρή πλευρά, αφού μοιάζει σαν να δίνει μία φοβερή κατάρα. Όμως για να γίνει αντιληπτή η υπόσχεση της σκέψης πρέπει να ληφθούν δύο πράγματα υπόψη.

Πρώτον, έχουμε ποτέ ζήσει μια στιγμή που είναι τόσο φοβερή ώστε να μπορούμε να χαιρετίσουμε τη σκέψη ως θεϊκή και άξια κατάφασης; Η υπόσχεση επιστροφής μιας τέτοιας στιγμής είναι υπόσχεση που μπορεί να μας εμπνεύσει να επιβεβαιώσουμε τη σκέψη και όλα όσα αυτή συνεπάγεται.

Δεύτερον, υπάρχει η εντελώς διαφορετική περίπτωση του να μας κυριεύσει η σκέψη και γι' αυτό χρειάζεται να θέλουμε να ανακαλύψουμε τον εαυτό μας και να γίνουμε αυτό που είμαστε. Αν υποθέσουμε ότι μας κυριεύει, ένα συγκεκριμένο ερώτημα για όλα και για το καθετί θα κατευθύνει με τις πράξεις μας ως το μεγαλύτερο βάρος¹⁶.

Με τη σκέψη της αιώνιας επιστροφής ο Νίτσε μας προσκαλεί να κατευθύνουμε τις ενέργειές μας σε ό,τι βρίσκεται πιο κοντά μας. Θα ήταν παράλογο να θεωρηθεί ότι προτείνει "λύση" στο πρόβλημα της ζωής. Η ιδέα έχει αναγκαστικά τα όριά της και είναι ιδέα με την οποία πρέπει κανείς να πειραματιστεί δημιουργικά και συνειδητά.

Η ιδέα της αιώνιας επιστροφής σημαίνει να δημιουργεί κανείς για τον εαυτό του μια ζωή η οποία, παρά τον πόνο και τα βάσανα που αναπόφευκτα θα περιέχει και ίσως εξαιτίας τους, θα συνιστά ένα τέτοιο επίτευγμα ώστε θα ήταν πρόθυμος για να την ξαναζήσει, μέχρι την παραμικρή λεπτομέρεια, ακριβώς όπως ήδη προέκυψε, αν του δινόταν αυτή η ευκαιρία.

---

¹⁶ Βλ. K.A.PEARSON, *Νίτσε*, σελ.123.

Σημαίνει να θέλει κανείς τη ζωή του να είναι ό,τι ακριβώς υπήρξε και να είναι απρόθυμος και μάλιστα ανίκανος να συλλάβει ότι μια ζωή με οποιονδήποτε τρόπο διαφορετική θα μπορούσε να είναι δική του. Προϋποθέτει ότι έχει διαμορφώσει κανείς τον εαυτό του σ' ένα αντικείμενο τόσο οργανωμένο ώστε κάθε μεμονωμένο κομμάτι του να είναι εξίσου βασικό και στο οποίο επομένως οποιαδήποτε αλλαγή θα έφερνε την κατάρρευση του όλου. Αυτό που είναι πρωταρχικά σημαντικό για ένα τέτοιο τύπο ανθρώπου είναι η οργάνωση των εμπειριών και των πράξεών του και όχι ο εγγενής ηθικός χαρακτήρας του .

Συνήθως η αιώνια επιστροφή ερμηνεύεται ως κοσμολογική υπόθεση. Ως τέτοια υποστηρίζει ότι όλα όσα έχουν ήδη συμβεί στο σύμπαν κι όλα όσα συμβαίνουν αυτή τη στιγμή κι όλα όσα θα συμβούν στο μέλλον, έχουν ήδη συμβεί και θα συμβούν ξανά άπειρες φορές.

Υπάρχει μόνο ένας κύκλος που επαναλαμβάνεται επ' άπειρον. Μπορεί τότε να χαρακτηρίσει κανείς τον κόσμο «κυκλική κίνηση που έχει ήδη επαναληφθεί άπειρες φορές και παίζει το παιχνίδι του επ' άπειρον». Δεν υπάρχουν παραλλαγές, άρα ούτε και αλληλεπιδράσεις, ανάμεσα σ' αυτές τις επαναλήψεις. Όλα όσα κάνουμε τώρα τα έχουμε ήδη κάνει στο παρελθόν, αν και είναι αδύνατο να τα θυμηθούμε, αφού αυτό θα συνιστούσε αλληλεπίδραση ανάμεσα σε δυο επαναλήψεις του κύκλου. Και θα τα ξανακάνουμε όλα, ακριβώς όπως τα κάνουμε τώρα, άπειρες φορές στο μέλλον.

Μολονότι ορισμένοι ερμηνευτές απλούστατα δεν πιστεύουν ότι θα μπορούσε ο Νίτσε να δεχτεί μια τέτοιου είδους θεωρία, δεν είναι αδύνατο να βρούμε ερείσματα για μια τέτοια ανάγνωση στα κείμενά του. Πρώτα απ' όλα, αυτή η κοσμολογική άποψη δε συναντάται σε αρκετά εδάφια όπου πραγματεύεται την έννοια της επιστροφής. Έπειτα, πολλά απ' όσα όντως γράφει ο Νίτσε σχετικά με την επιστροφή και τον ψυχολογικό της αντίκτυπο δεν τον δεσμεύουν σ' αυτή την κοσμολογική υπόθεση¹⁷.

---

¹⁷ Βλ. K.A.PEARSON, *Νίτσε*.

Ο Νίτσε θα πρέπει να ήταν βαθιά δυσαρεστημένος από την “απόδειξη” του για την αιώνια επιστροφή, η οποία είναι ημιτελής και άκυρη. Προκειμένου να βγάλουμε το συμπέρασμα πως η ιστορία του σύμπαντος επαναλαμβάνεται αιώνια, είναι αναγκαίες τουλάχιστον δύο προκείμενες: 1) Το συνολικό άθροισμα της ενέργειας στο σύμπαν είναι πεπερασμένο· 2) ο συνολικός αριθμός ενεργειακών καταστάσεων στο σύμπαν είναι πεπερασμένος. Ο Νίτσε φαίνεται να πιστεύει ότι η πρώτη προκείμενη συνεπάγεται τη δεύτερη. Αυτό όμως δεν είναι σωστό. Ένα σύστημα μπορεί να έχει μόνο μια πεπερασμένη ποσότητα ενέργειας κι ωστόσο αυτό το σύνολο μπορεί να κατανεμηθεί με άπειρους τρόπους. Κάτι τέτοιο θα εμπόδιζε την επανάληψη που εννοεί ο Νίτσε¹⁸.

«Όλα φεύγουν, όλα ξανάρχονται πίσω.», γράφει ο Νίτσε στο *Τάδε έφη Ζαρατούστρα*. Τα ζώα χαιρετούν το Ζαρατούστρα ως “το διδάσκαλο της αιώνιας επιστροφής” και του λένε πως πρέπει πρώτος αυτός να διδάξει τη θεωρία αυτή. Στη συνέχεια ισχυρίζονται πως ξέρουν τί διδάσκει: πως όλα τα πράγματα επιστρέφουν αιώνια και αυτοί μαζί τους, και πως άπειρες φορές υπήρξαν κι όλα τα πράγματα μαζί τους. Είναι ειρωνικό το γεγονός πως τα ζώα ισχυρίζονται ότι ο Ζαρατούστρα πρέπει να είναι ο πρώτος που θα διδάξει μια θεωρία η οποία, αν αληθεύει, έχει ήδη διδαχθεί άπειρες φορές. Είναι ακόμη πιο ειρωνικό το γεγονός ότι αυτά κι όχι ο Ζαρατούστρα είναι τα πρώτα που παρουσιάζουν αυτή τη θεωρία. Αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι ο ίδιος ο Ζαρατούστρα, ο οποίος, αν και συγκαταβατικά αποκαλεί τα ζώα του «πανούργα κι επίμονα» και τα κατηγορεί ότι γυρνάνε τις σκέψεις του σ’ ένα τραγούδι λύρας, παραμένει ολότελα σιωπηλός και ούτε μια φορά δεν παραδέχεται την ιδέα που του αποδίδουν τα ζώα του. Ακόμη κι αυτή η ιδέα εξάλλου δε χρειάζεται να είναι η αυστηρή εκδοχή της αιώνιας επιστροφής ως κοσμολογίας .

---

¹⁸ Βλ. Α.ΝΕΧΑΜΑΣ, *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*, σελ.216-218.

Ο Νίτσε γράφει ότι «Ο Ζαρατούστρα είναι εκείνος που φτάνει στην πιο σκληρή, την πιο τολμηρή ενόραση της πραγματικότητας, που έχει σκεφτεί την πιο «αβυσσαλέα ιδέα» και μολαταύτα δε βρίσκει ότι αυτή συνιστά αντίρρηση στην ύπαρξη, ούτε καν στην αιώνια επιστροφή της – παρά μάλλον άλλον ένα λόγο για να είναι ο ίδιος το αιώνιο Ναι σ’ όλα τα πράγματα». Θα ήταν αδύνατο να ερμηνεύσουμε αυτή τη δήλωση αν θεωρούσαμε ότι «αβυσσαλέα ιδέα» είναι η σκέψη πως το σύμπαν επιστρέφει αιώνια, διότι αφού αυτή η ιδέα περιγράφεται ως πιθανή αντίρρηση στην ύπαρξη και την αιώνια επιστροφή, θα ήταν σαν να γράφει ο Νίτσε ότι η αιώνια επιστροφή συνιστά μια αντίρρηση στον ίδιο της τον εαυτό.

Ο Ζαρατούστρα αηδιάζει με τη σκέψη ότι αυτός ο αξιοκαταφρόνητος τύπος, που συνδέεται με τον «τελευταίο άνθρωπο» του Προλόγου, ο οποίος αναρωτιέται «Τι ‘ναι αγάπη; Τι ‘ναι δημιουργία; Τι ‘ναι επιθυμία;», είναι ανεξάλειπτος και ποτέ δε θα πάψει να υπάρχει. Δε χρειάζεται να υποθέσουμε ότι ο κόσμος επαναλαμβάνεται ατέρμονα προκειμένου να εξηγήσουμε την αηδία του Ζαρατούστρα.

Το μόνο που χρειάζεται να σκεφτεί εκείνος είναι ότι, αν επρόκειτο να υπάρξει ξανά, τότε όλα τα πράγματα του κόσμου, τα κακά όπως και τα καλά, συμπεριλαμβανομένου του μικρού ανθρώπου, θα έπρεπε επίσης να υπάρξουν ξανά. Ακόμη πιο φρικτή είναι η ιδέα ότι, αν θέλει να ζήσει τη ζωή του ξανά, τότε πρέπει επίσης να επιθυμεί να ξαναυπάρξουν κι όλα τα κακά, συμπεριλαμβανομένου του μικρού ανθρώπου. Αυτή είναι η αβυσσαλέα σκέψη του Ζαρατούστρα, η οποία ούτε καν προϋποθέτει τη σκοτεινή κοσμολογία με την οποία συχνά έχει ταυτιστεί η επιστροφή¹⁹.

---

¹⁹ Βλ. Α.ΝΕΧΑΜΑΣ, *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*.

Στο «Για το όραμα και το αίνιγμα», ο Ζαρατούστρα έρχεται αντιμέτωπος με το δικό του «πνεύμα της βαρύτητας», ένα κουτσό νάνο, τον οποίο έχει μεταφέρει στους ώμους ανεβαίνοντας ένα λόφο. Αυτός ο νάνος κι όχι ο Ζαρατούστρα, ισχυρίζεται ότι «κάθε αλήθεια είναι καμπύλη κι ο ίδιος ο χρόνος είναι ένας κύκλος», όπως ένας κατευναστικός ομιλητής είχε αναφωνήσει νωρίτερα: «Όλα είναι κενά, όλα είναι ίδια, όλα πέρασαν». Για να απελευθερωθεί από το νάνο, ο Ζαρατούστρα, στέκοντας σε μια πύλη, του λέει «Για δες... αυτή τη Στιγμή!... δεν πρέπει αιώνια να ξαναγυρίζουμε;»²⁰.

Ο Ζαρατούστρα τα λέει όλα αυτά στο νάνο με σκοπό να τον αποκρούσει· στο τέλος της διήγησής του, ο νάνος εξαφανίζεται. Τον τρομάζει τόσο απεριόριστα αυτή η ιδέα όσο ανεπιφύλακτα χαροποιεί αργότερα τα ζώα του Ζαρατούστρα. Ο Ζαρατούστρα λοιπόν έχει έναν ξεκάθαρο λόγο που λέει αυτή την ιστορία. Την πιστεύει άραγε ο ίδιος; Κι αν ναι, γιατί ο Νίτσε γράφει στον «Αναρρωνύοντα», που απαντά πολύ αργότερα σ' αυτό το έργο, ότι ο Ζαρατούστρα δεν έχει διδάξει ακόμη την επιστροφή²¹; Μήπως ο Ζαρατούστρα λέει την ιστορία μόνο και μόνο για να τρομάξει το νάνο, ενώ από την άλλη οι ψυχολογικές συνεπαγωγές που θέλει να αντλήσει απ' αυτήν ο Νίτσε προϋποθέτουν απλώς μια ασθενέστερη υπόθεση;

Μια τέτοια υπόθεση θα ήταν ότι σ' αυτήν και σε κάθε άλλη στιγμή απολαμβάνουν όλα όσα έχουν συμβεί στο παρελθόν και όλα όσα θα συμβούν στο μέλλον. Ο Νίτσε πιστεύει πως κάθε συμβάν στον κόσμο είναι αξεδιάλυτα συνδεδεμένο με κάθε άλλο, πως αν οτιδήποτε είχε συμβεί διαφορετικά, τότε όλα θα έπρεπε να συμβούν ξανά. Θεωρεί ότι η ιστορία ολόκληρου του κόσμου ή η ιστορία κάθε ανθρώπου εμπλέκεται απολύτως σε κάθε στιγμή. Υπ' αυτή την έννοια, τίποτε απ' όσα μας συμβαίνουν, ακόμη κι αν είναι αποτέλεσμα του πιο απίθανου περιστατικού ή της πιο ακραίας σύμπτωσης, δεν είναι τυχαίο. Αυτό είναι ένα ζήτημα που ο Ζαρατούστρα συνειδητοποιεί όλο και περισσότερο στην πορεία της ανάπτυξής του.

---

²⁰ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, σελ.152.

²¹ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, σελ.215.

Μια τέτοια ουσιαστική συσχέτιση ανάμεσα στα χρονικά στάδια του κόσμου υποδηλώνει ότι, αν οποιοδήποτε απ' αυτά επανεμφανιζόταν οποιαδήποτε στιγμή, όλα τα άλλα θα έπρεπε επίσης να επανεμφανιστούν. Και άρα κάθε αποκρουστικό κομμάτι του κόσμου, το οποίο είναι τόσο αναγκαίο στη σύστασή του όσο και οι καλύτερες όψεις και στιγμές του, θα επανεμφανιζόταν κι αυτό αν το παραμικρό επανεμφανιζόταν.

Αυτή είναι η αβυσσαλέα σκέψη που πρέπει να δεχτεί ο Ζαρατούστρα στον «Αναρρωνύοντα». Αλλά στο προγενέστερο στάδιο της αφήγησης, στο τμήμα «Για το όραμα και το αίνιγμα», η σκέψη αυτή τον ωθεί να δει ένα όραμα. Βλέπει ένα βοσκό που πνίγεται επειδή ένα φίδι έχει συρθεί μέσα στο στόμα του κι έχει πιαστεί εκεί. Φωνάζει στο βοσκό να κόψει με τα δόντια του το κεφάλι του φιδιού κι ο βοσκός, που ακολουθεί τη συμβουλή του Ζαρατούστρα, μεταμορφώνεται σε κάτι που «δεν ήταν πια βοσκός, δεν ήταν πια άνθρωπος – ένας μεταμορφωμένος, ένας ολοφώτιστος ήταν, που γελούσε!». Ο Ζαρατούστρα τότε ρωτάει μ' ένα γρίφο, ποιος είναι αυτός ο βοσκός. Ο Νίτσε λύνει το γρίφο με βάση την ίδια ακριβώς εικονοπλασία που παρουσιάζει στον «Αναρρωνύοντα». Ο βοσκός είναι ο ίδιος ο Ζαρατούστρα, από τη στιγμή που κατάφερε επιτέλους να θέλει να υποστεί ξανά όλα όσα είναι αποκρουστικά σ' αυτόν τον κόσμο για χάρη όλων όσα δεν είναι.

Ίσως ο Νίτσε συνειδητοποίησε ότι η αιώνια επιστροφή είναι ανεξάρτητη από την κοσμολογία, στην οποία μερικές φορές προέβη. Τούτο θα εξηγούσε γιατί οι προσπάθειές του να αποδείξει αυτή την υπόθεση δεν ήταν ποτέ διεξοδικές. Η αιώνια επιστροφή δεν είναι μια θεωρία του κόσμου αλλά μια άποψη του εαυτού.

Αν η ζωή μου επρόκειτο να επιστρέψει, τότε θα μπορούσε να επιστρέψει μόνο με τον ίδιο τρόπο. Αυτή η ερμηνεία είναι εντελώς ανεξάρτητη από τη φυσική. Δεν προϋποθέτει την αλήθεια της κοσμολογίας που έχω εξετάσει, ή έστω τη συνοχή της, αφού δε δηλώνει ότι η ζωή μου θα μπορούσε ποτέ να επιστρέψει²².

---

²² Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, σελ.213.

Αντίθετα, εξαρτάται ακριβώς από τη γενική αντίληψη του Νίτσε για τον τρόπο με τον οποίο συγκρούονται τα πράγματα. Αφορά τη σχέση ενός υποκειμένου με τις εμπειρίες και τις πράξεις του, ή πιο γενικά, τη σχέση ενός αντικειμένου με τις ιδιότητές του. Οι ψυχολογικές συνέπειες είναι άμεσες, σοβαρές και κάθε άλλο παρά αδιάφορο ζήτημα.

Άρα ο ύστατος λόγος να σκεφτεί ο Νίτσε : ``αν η ζωή μου επρόκειτο να επιστρέψει, θα έπρεπε να είναι με κάθε τρόπο ταυτόσημη με τη ζωή που έχω ήδη ζήσει'', είναι η άποψή του για τη θέληση για δύναμη, μια πτυχή της οποίας είναι με τη σειρά της η απόρριψη του πράγματος καθεαυτού.

Ο Νίτσε πιστεύει πως τίποτε δεν περισσεύει πέρα από το συνολικό άθροισμα των γνωρισμάτων και των χαρακτηριστικών που σχετίζονται με κάθε αντικείμενο και πως κανένα πρόσωπο δεν απομένει πέρα από την ολότητα των εμπειριών και των πράξεών του. Αν οτιδήποτε απ' αυτά ήταν διαφορετικό, τότε το υποκείμενό τους, που είναι απλώς το συνολικό άθροισμά τους, θα έπρεπε επίσης να είναι διαφορετικό. Φαίνεται να πιστεύει πως όλες οι ιδιότητες είναι εξίσου ουσιώδεις για τα υποκείμενά τους κι έτσι δεν μπορεί να γίνει καμία διάκριση ανάμεσα σε ουσιώδεις και τυχαίες ιδιότητες: αν οποιαδήποτε ιδιότητα ήταν διαφορετική, το υποκείμενό τους θα ήταν απλούστατα ένα διαφορετικό υποκείμενο.

Δέχεται επίσης την ισχυρότερη άποψη ότι, αν οποιοδήποτε αντικείμενο στον κόσμο ήταν ελάχιστα διαφορετικό, τότε κάθε αντικείμενο στον κόσμο θα ήταν επίσης διαφορετικό. Κι αυτό επειδή, όπως έχουμε δει, πιστεύει πως οι ιδιότητες κάθε πράγματος δεν είναι τίποτε άλλο από τις επενέργειές του σε άλλα πράγματα, οι ιδιότητες των οποίων δεν είναι με τη σειρά τους τίποτε άλλο από περαιτέρω τέτοιες επενέργειες.

Επομένως, αν μια ιδιότητα κάποιου πράγματος και άρα το ίδιο το πράγμα ήταν διαφορετικά, κάποια άλλα πράγματα θα επηρεάζονταν κατ' ανάγκη διαφορετικά απ' αυτό. Θα ήταν έτσι κι αυτά διαφορετικά και άρα θα επηρεάζαν με τη σειρά τους διαφορετικά κι άλλα πράγματα, ώσπου η αλυσίδα να κάνει τον κύκλο της επιστρέφοντας στο υποθετικό πρώτο μέλος της και να ξεκινήσει από την αρχή.

Αν επέστρεφε οτιδήποτε στον κόσμο, συμπεριλαμβανομένης μιας ατομικής ζωής ή ακόμη και μιας μοναδικής στιγμής μέσα σ' αυτήν, τότε θα επέστρεφαν όλα στον κόσμο με τον ίδιο ακριβώς τρόπο. Στη *Χαρούμενη Επιστήμη*, ο Νίτσε μάλλον δεν είχε ακόμη σκεφτεί την άποψή του με αυτούς ακριβώς τους όρους και δεν την είχε συνδέσει ξεκάθαρα με την άποψή του περί θέλησης για δύναμη. Σε αυτό το έργο το ερώτημά του είναι απλώς πώς θα αντιδρούσε κανείς στην πιθανότητα να ξαναζήσει τη ζωή του από την αρχή.

Αν μπορούσαμε να έχουμε μια άλλη ζωή, θα έπρεπε κατ' ανάγκη, στο βαθμό που θα ήταν δική μας, να είναι ακριβώς η ίδια ζωή που ήδη ζήσαμε. Και δεν θα μπορούσε να είναι ακριβώς η ίδια ζωή χωρίς να είναι κομμάτι ακριβώς του ίδιου κόσμου στον οποίο έχουμε ήδη ζήσει και ο οποίος θα έπρεπε άρα να επιστρέψει ακριβώς όπως έχει ήδη εμφανιστεί μέχρι την παραμικρή και πιο φρικτή λεπτομέρεια.

Ο Ζαρατούστρα ανακαλύπτει στην αιώνια επιστροφή ότι αυτή η ζωή κι αυτός ο κόσμος είναι η μόνη ζωή κι ο μόνος κόσμος που υπάρχουν. Ακόμη κι αν ήταν να ζήσουμε ξανά, ακόμη κι αν μας δινόταν αυτή η δυνατότητα απεριόριστες φορές, θα μας δινόταν μόνο η ίδια ζωή που έχουμε ήδη ζήσει. Αν είναι ποτέ λοιπόν να λυτρωθεί η ζωή μας, θα λυτρωθεί τώρα κι όχι σε μια ξεχωριστή μετά θάνατον ζωή.

Η ιδέα της αιώνιας επιστροφής θέτει το ερώτημα: «Πόσο θα ήταν διατεθειμένος ένας άνθρωπος απέναντι στον εαυτό του και στην ζωή, να μην επιθυμεί διακαώς τίποτε άλλο από την απεριόριστη επιστροφή, χωρίς μεταβολές, του κάθε λεπτού;»²³.

Στην θεωρία της αιώνιας επιστροφής ο Νίτσε αναδεικνύει την σημασία του «είναι του γίνεσθαι» και της κυκλικής του αναγκαιότητας. Ο κόσμος του Νίτσε μπορεί να θεωρηθεί ένα μόρφωμα που αναπαράγεται στο διηνεκές. Εάν το σύμπαν έχει μια θέση ισορροπίας, εάν το γίνεσθαι είχε κάποιο σκοπό ή μια τελική κατάσταση, θα τα είχε ήδη πετύχει.

Ό,τι αποκλείεται από την αιώνια επιστροφή, ό,τι δεν ξαναγυρνά, είναι αυτό που προσπαθεί να τεθεί ως μοναδικό μοντέλο, ως πρωτότυπο εκτός χρόνου, ως αυτό που διακρίνει το γνήσιο από το αντίγραφο. Οι περισσότεροι άνθρωποι θα θεωρούσαν αυτή τη σκέψη εξουθενωτική, διότι θα προτιμούσαν την αιώνια επιστροφή της ζωής τους σε μια επιδιορθωμένη εκδοχή, παρά να επιθυμούν διακαώς την αιώνια επιστροφή της δυστυχίας τους²⁴. Εκείνο που θα αποδεχόταν την επιστροφή χωρίς αυταπάτες και χωρίς υπεκφυγές, θα ήταν ένα υπεράνθρωπο όν, ένας υπεράνθρωπος που η απόσταση του από τον κανονικό άνθρωπο, κατά το Νίτσε, είναι μεγαλύτερη από την απόσταση ανάμεσα στον άνθρωπο και τον πίθηκο.

Η αιώνια επιστροφή είναι η θεμελιώδης αρχή που διέπει τις σχέσεις του είναι και του γίνεσθαι. Με την διδασκαλία της αιώνιας επιστροφής ο Νίτσε επισημαίνει την άποψη ότι το καθετί γίνεται και επιστρέφει αιωνίως. Βασικό μέσον για να αντέξει κανείς την αιώνια επιστροφή είναι η επαναξιολόγηση όλων των αξιών. Η θέληση για δημιουργία είναι το κίνητρο για την καταστροφή των παλιών αξιών. Οι καινούργιες αξίες που δημιουργήθηκαν είναι έργο της θέλησης για δύναμη του ανθρώπου, που σταδιακά θα τον οδηγήσει στην δημιουργία του υπεράνθρωπου.

---

²³ Βλ. R.C.SOLOMON & K.M.HIGGINS, *Τί είπε στ' αλήθεια ο Νίτσε*, σελ.251.

²⁴ Βλ. R.C.SOLOMON & K.M.HIGGINS, *Τί είπε στ' αλήθεια ο Νίτσε*, σελ.255.

Το δίδαγμα της αιώνιας επιστροφής είναι ότι δεν υπάρχει επιστροφή του αρνητικού. Η αιώνια επιστροφή σημαίνει πως το «είναι» είναι επιλογή. Επιστρέφει μόνο ό,τι καταφάσκει. Η αναπαραγωγή είναι η αιτία της αιώνιας επιστροφής υπό την έννοια της προϋπόθεσης. Η αιώνια επιστροφή έχει μια απροϋπόθετη αρχή στην οποία και ο ίδιος ο Ζαρατούστρα υποτάσσεται. Η αιώνια επιστροφή εξαρτάται από τη μεταστοιχείωση της σκοπιάς της αρχής που την καθορίζει, όμως η μεταστοιχείωση εξαρτάται πολύ βαθύτερα από την αιώνια επιστροφή της σκοπιάς της απροϋπόθετης αρχής της. Ο Ζαρατούστρα σε σχέση με την αιώνια επιστροφή και τον υπεράνθρωπο έχει πάντα μια κατώτερη σχέση. Είναι η αιτία της αιώνιας επιστροφής, αλλά αιτία που αργεί να παραγάγει το αποτέλεσμα της²⁵.

Η αιώνια επιστροφή, σύμφωνα με τον Νίτσε, αποτελεί την απόλυτη επαναλαμβανόμενη κυκλική πορεία όλων των πραγμάτων . Αν όμως δεχτούμε την αιώνια επιστροφή όλων των πραγμάτων, δεχόμαστε ότι ακόμη και το πιο ευτελές πράγμα είναι αιώνιο. Γι' αυτό ίσως θα πρέπει να υποθέσουμε έναν επιλεκτικό χαρακτήρα της αιώνιας επιστροφής, διότι η αιώνια επιστροφή είναι το "είναι" και το "είναι" είναι επιλογή. Σύμφωνα με αυτό τον χαρακτήρα , δεν υπάρχει επιστροφή του αρνητικού. Επιστρέφει μόνο ό,τι επιβεβαιώνει ή επιβεβαιώνεται²⁶.

Η αιώνια επιστροφή λοιπόν αποτελεί την ουσία του χρόνου, στην οποία βασίζεται ο "θάνατος του Θεού" και η γέννηση του Υπεράνθρωπου, διότι η ελευθερία του Υπεράνθρωπου είναι πραγματική όσο ασκείται μέσα στο χρόνο και δημιουργεί ένα μέλλον ξεκινώντας από το παρελθόν. Ο Ζαρατούστρα αναγγέλλει την αιώνια επιστροφή και κηρύττει τη διαμόρφωση του Υπεράνθρωπου, ενός ανθρώπου που θα τείνει να υπερβαθεί .

---

²⁵ Βλ. G.DELEUZE, *Ο Νίτσε και η Φιλοσοφία*, σελ. 273.

²⁶ Βλ. G.DELEUZE, *Ο Νίτσε και η Φιλοσοφία*, σελ 107.

Πρώτα, συναντά τους ανώτερους ανθρώπους, οι οποίοι ψάχνουν μάταια πάνω στη γη να βρουν την ευτυχία, την οποία δεν μπορούν να βρουν σ' έναν άλλο κόσμο. Ο Ζαρατούστρα προσπαθεί να τους υποδείξει την ευτυχία που αυτός γνωρίζει, όμως αυτοί δεν τον κατανοούν. Προτείνουν άλλες λύσεις, μόλις φεύγει ο Ζαρατούστρα, επειδή δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς Θεό. Όταν όμως αυτός επιστρέφει και τους εξηγεί τη δημιουργία του Υπερανθρώπου, τους παρασύρει στο δικό του ρυθμό²⁷.

Την επόμενη μέρα ο Ζαρατούστρα αντιλαμβάνεται πως έχει έρθει η ώρα της διαμόρφωσης του Υπερανθρώπου. Θα γεννηθεί ο άνθρωπος μιας νέας κουλτούρας, του οποίου πρόδρομος είναι ο Ζαρατούστρα. Θα είναι άνθρωπος μιας καινούργιας ηθικής, που εμψυχώνεται από μια δημιουργική θέληση για δύναμη, άνθρωπος μιας καινούριας μεταφυσικής κατά την οποία επικρατεί η αιώνια επιστροφή.

Σύμφωνα με αυτή, το "είναι" είναι κυκλικό και πεπερασμένο και συνάμα απροσδιόριστο, επειδή μέσα του όλα τα πράγματα πεθαίνουν και ξαναγεννιούνται, υποκείμενα σε ένα συνεχές γίνεσθαι. Ο κόσμος λοιπόν δεν έχει αρχή ούτε και τέλος. Είναι ένα στέρεο μέγεθος δύναμης που δεν γίνεται μεγαλύτερο ή μικρότερο, που δεν επεκτείνεται, αλλά μόνο αλλάζει. Ο κόσμος αυτός είναι θέληση για δύναμη και τίποτε άλλο. Έχει δυνατότητα για περιορισμένο αριθμό συνδυασμών. Κάθε δυνατός συνδυασμός στον άπειρο χρόνο θα πραγματοποιηθεί τη μια ή την άλλη φορά άπειρες φορές. Έτσι ο κόσμος ως κυκλική κίνηση έχει ήδη επαναλάβει τον εαυτό του άπειρες φορές και τούτο συνεχίζεται επ' άπειρον.

Η ιδέα της αιώνιας επιστροφής του ίδιου προορίζεται για τους μαθητές του Ζαρατούστρα. Είναι το μέσο που θα χρησιμοποιήσουν για να επιλέξουν και να εκθρέψουν μια νέα κατηγορία «ευγενών». Καθώς ο Νίτσε υποστηρίζει ότι τα πάντα επανέρχονται ως είχαν, ωθεί το μηδενισμό στα άκρα του. Συντρίβει τους μηδενιστές και επιλέγει εκείνους που καταφάσκουν στην ζωή. Οι δημιουργοί λυτρώνονται από το βάρος του παρελθόντος, για το οποίο λένε πλέον «έτσι το ήθελα».

---

²⁷ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, σελ 275.

Στο έργο του *Χαρούμενη Επιστήμη* ο Νίτσε στέκεται με δραματικό τρόπο απέναντι στο γεγονός του «θανάτου του Θεού». Εκφράζει παράλληλα τη διάγνωσή του για το γεγονός και το φόβο του για το τί θα ακολουθήσει. Τον διαπνέει θλίψη, αλλά και μεγαλειώδης αγωνία για το τί θα συμβεί²⁸.

«Μετά το θάνατο του Βούδα, οι άνθρωποι εξακολουθούσαν για αιώνες να δείχνουν σε μια σπηλιά τη σκιά του-μια φοβερή, τρομακτική σκιά. Ο Θεός είναι νεκρός: έτσι όμως είναι φτιαγμένο το ανθρώπινο είδος, που θα υπάρχουν για χιλιάδες ίσως χρόνια ακόμη σπηλιές μέσα στις οποίες θα δείχνεται η σκιά του. -Κι εμείς-εμείς οφείλουμε επίσης να νικήσουμε τη σκιά του!»²⁹.

Στον αφορισμό 108 της *Χαρούμενης Επιστήμης* ο Νίτσε μιλάει για πρώτη φορά για το "θάνατο του Θεού" και καθιστά σαφές ότι υπάρχουν σκιές του Θεού που πρέπει να εξαφανιστούν. Αυτό μπορεί να συμβεί μόνο αν οι άνθρωποι καταφέρουν να νικήσουν το Θεό και να τον ξεπεράσουν, γεγονός δύσκολο, αλλά όχι και ανέφικτο.

«Να φυλαχτούμε από τη σκέψη ότι ο κόσμος είναι ζωντανό ον... Πρέπει να φυλαχτούμε από την πίστη ότι το όλον είναι μια μηχανή, είναι βέβαιο ότι το σύμπαν δεν έχει κατασκευαστεί για ένα σκοπό και το τιμάμε υπερβολικά όταν το αποκαλούμε "μηχανή". Πρέπει να φυλαχτούμε και να μην υποθέσουμε πως υπάρχει γενικά και παντού κάτι με τόσο τέλεια μορφή όσο οι κυκλικές κινήσεις των γειτονικών μας αστεριών... Ο συνολικός χαρακτήρας του κόσμου όμως είναι και θα είναι αιωνίως χάος-όχι με την έννοια της απουσίας αναγκαιότητας, αλλά με την έννοια της απουσίας τάξης, συνάρθρωσης, μορφής, ομορφιάς, σοφίας και όσων άλλων ονομάτων υπάρχουν για τις ανθρώπινες αισθητικές κατηγορίες μας...³⁰.

---

²⁸ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, παράγραφος 125.

²⁹ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, παράγραφος 108.

³⁰ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, παράγραφος 109.

Πρέπει να φυλαχτούμε και να μην πούμε ότι είναι άκαρδο ή ά-λογο ή τα αντίθετά τους: το όλον δεν είναι τέλειο ούτε ωραίο, ούτε ευγενές, ούτε θέλει να γίνει κάτι απ' όλα αυτά, δεν πασχίζει να μιμηθεί τον άνθρωπο!.. Πρέπει να φυλαχτούμε και να μην πούμε ότι ο θάνατος αντιτίθεται στη ζωή. Το ζωντανό είναι απλώς ένα είδος του νεκρού. Πρέπει να φυλαχτούμε και να μη σκεφτούμε ότι ο κόσμος δημιουργεί συνεχώς το καινούριο. Δεν υπάρχουν ουσίες που διαρκούν αιώνια... Μα πότε θα τελειώσουμε λοιπόν με τις προφυλάξεις και τις φροντίδες μας; Πότε θα πάψουν να σκοτεινιάζουν τα μυαλά μας όλες αυτές οι σκιές του Θεού; Πότε θα αποθεοποιήσουμε εντελώς τη φύση; Πότε θα έχουμε το δικαίωμα να αρχίσουμε να φυσικοποιούμε εμάς τους ανθρώπους, μέσω μιας φύσης καθαρής, μιας φύσης που έχει καλυφθεί εκ νέου, που έχει απελευθερωθεί εκ νέου;»³¹.

Στον αφορισμό 109 της *Χαρούμενης Επιστήμης* ο Νίτσε υποστηρίζει πως πρέπει να φυλαχτούμε από πολλά, όπως για παράδειγμα από τη σκέψη ότι το σύμπαν είναι ένα ζωντανό ον ή μια μηχανή, από την πίστη ότι υπάρχουν νόμοι στη φύση όταν υπάρχουν μόνο αναγκαιότητες, ότι ο θάνατος είναι το αντίθετο της ζωής όταν το ζωντανό είναι απλώς ένα σπάνιο είδος του νεκρού, αντικαθιστώντας το μύθο του Θεού με τη λατρεία της ύλης. Ο Νίτσε πιστεύει ότι αντιμετωπίζουμε μια κατάσταση δύσκολης γνώσης απλώς και μόνο επειδή συνειδητοποιούμε ότι καμία από τις αισθητικές και τις ηθικές μας κρίσεις δεν μπορεί να εφαρμοστεί στο σύμπαν. Στο τέλος αυτού του αφορισμού απαιτεί οι σκιές του Θεού να σταματήσουν να σκοτεινιάζουν τον ανθρώπινο νου, κάτι που μπορεί να συμβεί μόνο με την απο-θεοποίηση της φύσης³².

---

³¹ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, παράγραφος 109.

³² Βλ. Κ.Α.PEARSON, *Νίτσε*.

«Δεν ακούσατε για εκείνο τον τρελό που κρατούσε ένα αναμμένο φανάρι μέρα μεσημέρι κι έτρεχε στην αγορά φωνάζοντας ασταμάτητα: “Ψάχνω να βρω το Θεό! Ψάχνω να βρω το Θεό!” -Επειδή όμως πολλοί από τους παρευρισκόμενους δεν πίστευαν στο Θεό, ξέσπασαν σε δυνατά γέλια. Μήπως χάθηκε; ρώτησε κάποιος. Μήπως έχασε το δρόμο του σαν το μικρό παιδί; είπε κάποιος άλλος. Ή μήπως κρύβεται; Μήπως μας φοβάται; Μήπως μπάρκαρε στο πλοίο; Μήπως ξενιτεύτηκε;-έτσι φώναζαν και γελούσαν. Ο τρελός πήδησε ανάμεσά τους και τους διαπέρασε με τη ματιά του. “Πού είναι ο Θεός;” φώναξε, “θα σας πω εγώ! Τον σκοτώσαμε –εσείς κι εγώ! Είμαστε όλοι δολοφόνοι του! Αλλά πώς το κάναμε;..

Δεν ακούμε ακόμη τίποτε από το θόρυβο που κάνουν οι νεκροθάφτες που θάβουν το Θεό; Δεν μυρίζουμε ακόμη τίποτε από τη θεϊκή αποσύνθεση;- και οι θεοί αποσυντίθενται! Ο Θεός είναι νεκρός! Ο Θεός παραμένει νεκρός! Κι εμείς τον σκοτώσαμε! Πώς να παρηγορηθούμε εμείς, οι φονιάδες των φονιάδων; Κάτω απ’ το μαχαίρι μας μάτωσε ό, τι πιο άγιο και πιο ισχυρό είχε ως τώρα ο κόσμος-ποιος θα μας καθαρίσει απ’ αυτό το αίμα; Ποιο νερό μπορεί να μας πλύνει; Ποιους εξιλασμούς, ποια ιερά παιχνίδια πρέπει να εφεύρουμε; Το μέγεθος αυτής της πράξης δεν είναι πολύ μεγάλο για μας; Δεν πρέπει να γίνουμε κι εμείς οι ίδιοι θεοί απλώς για να φαινόμαστε άξιοί της; Ποτέ δεν υπήρξε μεγαλύτερη πράξη-κι όποιος γεννηθεί μετά από μας θα ανήκει, χάρη σε τούτη την πράξη, σε μια ιστορία ανώτερη από κάθε ιστορία που υπήρξε μέχρι τώρα!” Εδώ σιώπησε ο τρελός...

“Έρχομαι πολύ νωρίς”, είπε μετά, “δεν έχει έρθει ακόμα η ώρα μου. Αυτό το τρομερό γεγονός είναι ακόμα στο δρόμο και περιπλανιέται, δεν έχει φτάσει ακόμη στ’ αυτιά των ανθρώπων... οι πράξεις, ακόμη κι όταν έχουν γίνει, χρειάζονται χρόνο, ώσπου να τις δουν και να τις ακούσουν οι άνθρωποι. Αυτή η πράξη είναι πιο μακριά απ’ αυτούς απ’ ό, τι τα πιο απομακρυσμένα αστέρια-κι όμως αυτοί την έκαναν!»³³.

---

³³ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, παράγραφος 125.

Στο απόσπασμα αυτό, το μήνυμα του «θανάτου του Θεού» κομίζει ένας «τρελός άνθρωπος». Ο λόγος του δεν είναι εξαγγελία μιας προσωπικής απόρριψης του Θεού που έχει το χαρακτήρα του παραλόγου επειδή είναι αυθαίρετη. Το παράλογο δε βρίσκεται στην εξαγγελία, αλλά σε αυτό που εξαγγέλλεται: στην άρνηση της βάσης ή του θεμελίου όπου η Ευρώπη έχει οικοδομήσει τόσο την πολιτιστική όσο και τη μεταφυσική της αυτοσυνειδησία.

Ο Νίτσε εξαγγέλλει αυτή την άρνηση ως συντελεσμένο ιστορικό γεγονός, ως την κρίσιμη εσωτερική αντίφαση της ευρωπαϊκής ιστορίας. Το κήρυγμα του «θανάτου του Θεού» είναι για τους πολλούς μια ακατανόητη βλασφημία ή και μωρία. Δεν έχουν μάτια να δουν το γεγονός ούτε αυτιά να το ακούσουν – «κι όμως οι ίδιοι το έχουν διαπράξει». Υπεύθυνη για το θάνατο του Θεού της δυτικοευρωπαϊκής μεταφυσικής παράδοσης, είναι η ίδια η χριστιανοσύνη της Δύσης. Οι χριστιανικές εκκλησίες είδαν στο κήρυγμα του Νίτσε μόνο τη βλάσφημη μανία ενός άθεου, αλλά ο ίδιος δε θέλησε παρά να βεβαιώσει αυτό που οι εκκλησίες από μόνες τους είχαν διαπράξει: «Τι άλλο είναι πια αυτές οι εκκλησίες, παρά οι τάφοι και τα μνήματα του Θεού»³⁴.

Ο τρελός ψάχνει να βρει το Θεό. Διερωτάται αλλεπάλληλα ως προς τις συνθήκες αυτού του τέλους του Θεού και τη ριζική επίδρασή του στην ανθρώπινη ζωή. Διαπιστώνεται ότι ο Θεός ως υπερβατικός ρυθμιστής πέθανε, επειδή τον φονεύσαμε μέσα μας εμείς οι ίδιοι, εφόσον παύσαμε να διαχωρίζουμε την αλήθεια από τον αισθητό κόσμο και να την εντοπίζουμε αποκλειστικά σε μια εξωτερική εστία παραγωγής της, στο πλαίσιο μιας σχέσης μας με το Θεό-δημιουργό.

---

³⁴ Βλ. ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Χάιντεγγερ και Αρεοπαγίτης*.

Στην πραγματικότητα, ο τρελός απευθύνεται στους ανθρώπους ως άθεους που δέχονται τα νέα του με δυσπιστία και σαρκασμό, επειδή απλώς θα τους αρκούσε αυτό καθ' εαυτό το γεγονός του θανάτου του Θεού. Ο Νίτσε χρησιμοποιεί θρησκευτική γλώσσα και εικόνες από τα Ευαγγέλια. Δε λέει απλώς «ο Θεός είναι νεκρός», αλλά βάζει έναν τρελό να το αναγγέλλει, όπως επίσης και το ότι «εμείς τον σκοτώσαμε». Η δήλωση δεν αποτελεί τη μεταφυσική εικασία μιας έσχατης πραγματικότητας, αλλά τη διάγνωση της κατάστασης της ευρωπαϊκής κουλτούρας³⁵.

Ο τρελός ρωτάει μήπως πρέπει να γίνουμε κι εμείς οι ίδιοι θεοί για να είμαστε άξιοι της πράξης του φόνου του Θεού. Δεν υπάρχει μεγαλύτερη πράξη, λέει, «και όποιος γεννηθεί μετά από εμάς θα ανήκει, χάρη σε τούτη την πράξη, σε μία ιστορία ανώτερη από κάθε ιστορία που υπήρξε μέχρι τώρα!». Το μόνιμο πρόβλημα του Νίτσε είναι το πώς θα αποφύγει το μηδενισμό - κάτι που φαίνεται ότι ενέχεται τόσο στη βεβαίωση της ύπαρξης του Θεού, όσο και στην άρνησή του.

Ο νιτσεικός «θάνατος του Θεού» αποτελεί ριζική μεταβολή στην οντολογία του ανθρώπου. Με αυτόν τελειώνουμε την υπαγωγή μας σε έναν εξωτερικό, αφηρημένο και κυριαρχικό φορέα της απειρότητας. Διαπράττουμε τον εσωτερικό αυτό φόνο, επειδή νιώθουμε την ανάγκη να έρθουμε αντιμέτωποι με το στοιχείο που μας υπερβαίνει και προκαλεί την περατή φύση μας. Υπάρχει η διαίσθηση και η ελπίδα της αναδημιουργίας του ανθρώπου με το θάνατο του Θεού, η διαμόρφωση του Υπερανθρώπου.

«Το μεγαλύτερο πρόσφατο γεγονός-το ότι "ο Θεός είναι νεκρός", το ότι η πίστη στο χριστιανικό θεό έχει χάσει κάθε αξιοπιστία-έχει αρχίσει να ρίχνει τις πρώτες του σκιές πάνω στην Ευρώπη. Στους λίγους τουλάχιστον, που τα μάτια τους, που η υποψία στα μάτια τους είναι αρκετά δυνατή και λεπτή γι' αυτό το θέαμα, δημιουργείται η εντύπωση πως κάποιος ήλιος έχει δύσει και πως κάποια αρχαία και βαθιά εμπιστοσύνη έχει μετατραπεί σε αμφιβολία...

---

³⁵ Βλ. R.C.SOLOMON & K.M.HIGGINS, *Τί είπε στ' αλήθεια ο Νίτσε*, σελ 130.

Το ίδιο το γεγονός είναι πάρα πολύ μεγάλο, πάρα πολύ μακρινό, πάρα πολύ απομακρυσμένο από την ικανότητα των πολλών να το συλλάβουν, για να μπορούμε να ισχυριστούμε απλώς πως έχει ήδη φτάσει η είδησή του κι ακόμη λιγότερο ότι πολλοί γνωρίζουν ήδη τι συμβαίνει πραγματικά και τι θα γκρεμιστεί, τώρα που υπονομεύτηκε αυτή η πίστη, επειδή είχε χτιστεί πάνω σ' αυτή, έχει στηριχτεί σ' αυτή, έχει αναπτυχθεί μέσα σ' αυτή: παραδείγματος χάρη, όλη η ευρωπαϊκή ηθική μας στο σύνολό της...

Ίσως εξακολουθούμε να βρισκόμαστε κάτω από την επίδραση των εγγύτερων συνεπειών αυτού του γεγονότος-κι αυτές οι εγγύτερες συνέπειες, οι συνέπειές του για μας, είναι το αντίθετο εντελώς απ' ό, τι θα μπορούσε κανείς να περιμένει: δεν είναι καθόλου θλιβερές και ζοφερές, αλλά μοιάζουν με ένα καινούριο και δύσκολο να περιγραφεί είδος φωτός, ευτυχίας, ανακούφισης, ιλαρότητας, ενθάρρυνσης, χαραυγής... Πράγματι, εμείς οι φιλόσοφοι και "ελεύθερα πνεύματα", νιώθουμε, όταν ακούμε την είδηση ότι "ο παλιός θεός είναι νεκρός", σαν να λάμπει μπροστά μας μια καινούρια χαραυγή, η καρδιά μας ξεχειλίζει από ευγνωμοσύνη, έκπληξη, προαισθήματα, προσδοκία. Επιτέλους, ο ορίζοντας μας φαίνεται πάλι ανοιχτός, παρόλο που δεν είναι φωτεινός»³⁶.

Σύμφωνα με τον αφορισμό 343 της *Χαρούμενης Επιστήμης*, τα ελεύθερα πνεύματα χαίρονται επειδή ο Θεός είναι νεκρός. Πανηγυρίζεται ο θάνατος της αλήθειας του και η διακήρυξη του νιτσεϊκού μηδενισμού. Η απειρότητα μας απευθύνεται και απαιτεί έγερσή μας στο επίπεδο ενός νέου θεϊκού. Με αυτή τη διεργασία, προσδιορίζεται μια κρίσιμη αναβάθμιση της ελευθερίας μας³⁷. Δε λυπόμαστε για το θάνατο του Θεού, ενώ αντιμετωπίζουμε τις συνέπειες του γεγονότος αυτού. Ίσως να φαίνεται παράξενο και οι περισσότεροι από εμάς να μην το περίμεναν, αλλά κυριαρχεί η ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον. Ανακουφιζόμαστε αφού πέθανε ο Θεός και προσδοκούμε μια ελεύθερη ζωή, στην οποία θα οδηγηθούμε μέσω της προσωπικής μας αναζήτησης.

---

³⁶ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, παράγραφος 343.

³⁷ Βλ. Δ.Ν.ΛΑΜΠΡΕΛΛΗΣ, *Nietzsche, Φιλόσοφος της πολλαπλότητας και της μάσκας*, σελ 326.

Τάδε έφη Ζαρατούστρα.

Στο έργο του *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, ο Νίτσε εκφράζει την αντίθεσή του προς τον πλατωνισμό και το χριστιανισμό. Προβάλλει ως επιτακτική ανάγκη τη δημιουργία ενός νέου πολιτισμού που θα στηρίζεται σε μια Μεταστοιχείωση των κατεστημένων αξιών. Στη χριστιανική διδασκαλία, ο Χριστός ομολογεί ότι «εγώ ειμί το φως του κόσμου...», ταυτίζει δηλαδή τον εαυτό του με το φως, την αλήθεια που είναι το υπέρτατο αγαθό και υπόσχεται τη νίκη ενάντια στο σκοτάδι. Ο Παράδεισος παρουσιάζεται ως κόσμος του φωτός, ενώ η Κόλαση είναι ο κόσμος της σκιάς. Ο Ζαρατούστρα, σε αντίθεση με τον Ιησού, που στα τριάντα του χρόνια ξεκίνησε τη διδασκαλία του, αποσύρεται στη σπηλιά.

Σύμφωνα με την αλληγορία του σπηλαιού όμως³⁸, κάποιοι άνθρωποι βρίσκονται δέσμοι μέσα σε μια σπηλιά και δεμένοι, έτσι ώστε να μη μπορούν να κουνήσουν κανένα μέλος του σώματός τους, ούτε να στρέψουν το κεφάλι τους. Μπορούν μόνο να βλέπουν μπροστά σ' έναν τοίχο της σπηλιάς, πάνω στον οποίο προβάλλονται σκιές. Οι σκιές αυτές δημιουργούνται από το φως της φωτιάς που έκαιγε ψηλά πίσω της. Μπροστά απ' αυτή υπήρχε ένα τοιχάκι και σε δρόμο μπροστά απ' αυτό κινούνταν άνθρωποι μεταφέροντας αντικείμενα, άλλοτε μιλώντας και άλλοτε σωπαίνοντας. Επομένως, η μόνη πραγματικότητα-αλήθεια για τους δεσμώτες ήταν οι σκιές που προβάλλονται στον τοίχο.

Στην εξέλιξη της αλληγορίας, ένας δεσμώτης καταφέρνει να απαλλαγεί από τα δεσμά και, όπως είναι φυσικό, κατευθύνεται προς την έξοδο της σπηλιάς. Ανεβαίνοντας με κόπο τον ανηφορικό δρόμο προς την έξοδο φτάνει τελικά στην επιφάνεια και βγαίνοντας από τη σπηλιά αντικρίζει για πρώτη φορά το φως του ήλιου. Στην αρχή τυφλώνεται και πονούν τα μάτια του, αλλά γρήγορα συνέρχεται. Τότε μαγεύεται απ' όλα αυτά που βρίσκονται γύρω του, δηλαδή το φυσικό κόσμο που είναι πολύ πιο όμορφος και διαφορετικός από τον κόσμο των σκιών που βίωσε μέχρι τότε μέσα στη σπηλιά.

---

³⁸Βλ. *Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός Λόγος*, ΠΛΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Η αλληγορία του σπηλαιού, σελ.113.

Στη συνέχεια και αφού χαιρόταν αυτόν το νέο κόσμο που ανακάλυψε, θα έπρεπε κανονικά να ξανακατέβει στη σπηλιά, να απελευθερώσει τους άλλους δεσμώτες και αφού τους αποκαλύψει την ανακάλυψή του, να τους οδηγήσει στην επιφάνεια. Στην πραγματικότητα όμως, αυτό δε γίνεται, γιατί ο απελεύθερος φοβάται την αντίδραση των άλλων δεσμωτών, μήπως τον θεωρήσουν τρελό γι' αυτά που υποστηρίζει και τον θανατώσουν. Έτσι παραμένει στο νέο και όμορφο κόσμο που ανακάλυψε και αδιαφορεί για την τύχη των συνανθρώπων του.

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα υπάρχουν δύο κόσμοι: ο αισθητός και ο κόσμος των ιδεών. Ο κόσμος των ιδεών είναι ο πραγματικός κόσμος, ο κόσμος της γνώσης, της πραγματικής αλήθειας και προσεγγίζεται μόνο με το νου. Οι ιδέες είναι αθάνατες και αναλλοίωτες. Ο αισθητός κόσμος είναι ουσιαστικά η προσπάθεια αποτύπωσης των ιδεών στη γη. Ταυτόχρονα για τον Πλάτωνα η ψυχή, πριν εισέλθει στο ανθρώπινο σώμα, κατοικούσε ανάμεσα στις ιδέες. Μπαίνοντας βέβαια μέσα στο σώμα ξεχνά την προέλευσή της, αλλά η «ανάμνηση» της συγκατοίκησης οδηγεί την ψυχή στο να προσπαθήσει να υλοποιήσει τις ιδέες στη γη.

Η σπηλιά αντιπροσωπεύει τον αισθητό κόσμο, στον οποίο οι δεσμώτες είναι οι απαίδευτοι άνθρωποι που ζουν στα σκοτάδια της αμάθειας, της πλάνης και της άγνοιας, της πνευματικής και της ηθικής αποτελμάτωσης, ενώ οι σκιές είναι τα είδωλα των πραγματικών όντων. Αυτοί που μεταφέρουν τα αντικείμενα μπροστά από τον τοίχο είναι εκείνοι που προσπαθούν, διότι έχουν συμφέροντα, να μας επιβάλλουν τις ψεύτικες αξίες και ιδέες, ενώ ο φωτεινός χώρος της επιφάνειας είναι ο κόσμος των ιδεών. Εκεί επικρατεί το φως του ήλιου που συμβολίζει επίσης την πραγματική αλήθεια και την ύψιστη ιδέα, την ιδέα του Αγαθού³⁹.

---

³⁹ Βλ. *Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός Λόγος, ΠΛΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Η αλληγορία του σπηλαιού*, σελ.114.

Ο απελεύθερος συμβολίζει τον πεπαιδευμένο, το φιλόσοφο, ο οποίος χάρη στην παιδεία και τις γνώσεις του, μετά από μακροχρόνια και κοπιώδη προσπάθεια προσεγγίζει τον κόσμο των ιδεών ανακαλύπτοντας την πραγματική αλήθεια. Όπως είναι φυσικό, αρχικά η προσέγγιση της αλήθειας και της πραγματικής γνώσης εκπλήσσουν το φιλόσοφο, όπως ακριβώς συμβαίνει σε κάποιον που, ύστερα από μακροχρόνια διαμονή στο σκοτάδι, τυφλώνεται βγαίνοντας στο φως. Στη συνέχεια απολαμβάνει τη θέαση της νέας αυτής πραγματικότητας. Η σύγκριση ανάμεσα στον αισθητό κόσμο της πλάνης και του κόσμου των ιδεών αισθητοποιείται με τη σύγκριση ανάμεσα στο φωτεινό κόσμο της επιφάνειας και τον εσωτερικό, σκοτεινό κόσμο της σπηλιάς.

Χρέος του φιλοσόφου είναι να επιστρέψει πίσω στο εσωτερικό της σπηλιάς, να λύσει τους δεσμούς από τα δεσμά τους και να τους οδηγήσει προς το φως της αληθινής γνώσης. Αυτή η απόπειρα όμως εμπεριέχει τον κίνδυνο να αμφισβητηθεί από τους κοινούς ανθρώπους, να χαρακτηριστεί τρελός και να απομονωθεί ή ακόμη και να εκδιωχθεί ή να θανατωθεί, όπως ο ίδιος ο Σωκράτης. Αυτό συμβαίνει γιατί οι άνθρωποι βολεύονται στην πραγματικότητα που βιώνουν και είναι απρόθυμοι να προβούν σε αναθεωρήσεις και αλλαγές. Πολλοί φιλόσοφοι/ πνευματικοί άνθρωποι λοιπόν επιλέγουν να απολαμβάνουν μόνοι τους τον κόσμο που ανακάλυψαν, σαν να βρίσκονται στα νησιά των μακαρίων και απομονώνονται από τους υπόλοιπους ανθρώπους. Αυτή η στάση όμως είναι επιλήσιμη κατά το Σωκράτη, γιατί τους απομακρύνει από την πραγματική αποστολή τους και γιατί δεν ανταποδίδουν αυτά που πρέπει στο κοινωνικό σύνολο, το οποίο τους έδωσε τη δυνατότητα, μέσω της παιδείας που τους παρείχε, να φτάσουν στην πραγματική γνώση και την αλήθεια⁴⁰.

---

⁴⁰ Βλ. *Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός Λόγος, ΠΛΑΤΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, Η αλληγορία του σπηλαιού*, σελ.115.

Αντίθετα με τον πλατωνικό σοφό, ο Ζαρατούστρα είναι ένας χορευτής και μουσικός της ζωής, κάποιος που έχει τη φοβερότερη ενόραση επί της πραγματικότητας, δοκιμάζει την εμπειρία της αιώνιας επιστροφής της ζωής και δε βρίσκει σε αυτές καμία ένσταση προς την ενθαδική ύπαρξη, αλλά μάλλον «έναν ακόμη λόγο για να είναι ο ίδιος το αιώνιο Ναι σ' όλα τα πράγματα», και μπορεί να δηλώνει: «Σ' όλες τις αβύσσους έχω μαζί μου το Ναι μου, που ευλογεί».

«Όταν έγινε τριάντα χρονών ο Ζαρατούστρα, εγκατέλειψε τον τόπο που είχε γεννηθεί και τη λίμνη του τόπου του και πήγε στο βουνό. Εκεί απόλαυσε το πνεύμα του και τη μοναξιά του δίχως να κουραστεί, για δέκα ολόκληρα χρόνια. Στο τέλος όμως, η καρδιά του άλλαξε-κι ένα πρωί, καθώς ρόδιζε η αυγή, σηκώθηκε, παρουσιάστηκε μπροστά στον ήλιο και του μίλησε ως εξής:... Θα μου άρεσε να προσφέρω απλόχερα και να μοιράζω, ώσπου εκείνοι που είναι σοφοί ανάμεσα στους ανθρώπους να χαρούν και πάλι την τρέλα τους και εκείνοι που είναι φτωχοί τον πλούτο τους. Γι' αυτό πρέπει να κατέβω στα βάθη... Εγώ πρέπει, σαν εσένα, να δύσω, όπως λένε οι άνθρωποι, στους οποίους θέλω να κατεβώ... Έτσι άρχισε η δύση του Ζαρατούστρα»⁴¹.

Αφού απολαμβάνει για δέκα χρόνια το πνεύμα του και τη μοναξιά του στα βουνά, ο Ζαρατούστρα έχει κουραστεί με τη σοφία του, σαν τη μέλισσα που έχει μαζέψει πάρα πολύ μέλι, και τώρα θέλει απλωμένα χέρια για να την προσφέρει και να τη μοιράσει. Παίρνει την απόφαση να δύσει σαν τον ήλιο και «να γίνει πάλι άνθρωπος». Ο Ζαρατούστρα μιλάει στο λαό για το πιο περιφρονητέο ανθρώπινο ον, τον τύπο που χαρακτηρίζει ως «τον τελευταίο άνθρωπο». Είναι ο άνθρωπος που δεν επιθυμεί πια να θέτει ερωτήματα για την ύπαρξη αλλά μένει ευχαριστημένος με την τύχη του στη γη. Στόχος της ανθρώπινης ύπαρξης είναι να γίνει κάτι περισσότερο από ανθρώπινη. Ο άνθρωπος είναι πρώτη ύλη για να δουλευτεί⁴².

---

⁴¹ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, πρόλογος, σελ. 11.

⁴² Βλ. Κ.Α.PEARSON, *Νίτσε*.

Για τον Νίτσε, το μεγαλύτερο έως τώρα εμπόδιο της ύπαρξης ήταν η έννοια του Θεού. Θεός ονομάζεται το υπέρτατο Ον που χρησιμεύει ως πρώτη αιτία και μας επιτρέπει να συλλαμβάνουμε τον κόσμο ως ενότητα. Ο κόσμος θα λυτρωθεί μόνο αν αρνηθεί αυτήν την έννοια. Ο Θεός πρέπει να απορριφθεί ως αβασάνιστη απάντηση σε ένα διανοητικό πρόβλημα και ως απαγόρευση ενάντια στη σκέψη. Έτσι προκύπτει, κατά έναν τρόπο, η πρόταση του Υπερανθρώπου:

«Όταν έφτασε ο Ζαρατούστρα στην πιο κοντινή πόλη, που βρισκόταν αμέσως μετά το δάσος, βρήκε πολύ λαό μαζεμένο στην κεντρική πλατεία: γιατί είχαν διαλαλήσει ότι θα έκανε την εμφάνισή του ένας σχοινοβάτης. Κι ο Ζαρατούστρα είπε τα εξής στον λαό: "Σας διδάσκω τον υπεράνθρωπο. Ο άνθρωπος είναι κάτι που πρέπει να ξεπεραστεί. Τι κάνατε εσείς για να τον ξεπεράσετε; Μέχρι τώρα, όλα τα όντα δημιούργησαν κάτι πάνω από τους εαυτούς τους: κι εσείς θέλετε να είστε η άμπωτη αυτής της μεγάλης πλημμυρίδας και προτιμάτε να γυρίσετε πίσω στο ζώο παρά να ξεπεράσετε τον άνθρωπο;.. Δείτε, σας διδάσκω τον υπεράνθρωπο! Ο υπεράνθρωπος είναι το νόημα της γης. Ας πει η θέλησή σας: ο υπεράνθρωπος είναι το νόημα της γης!..Αυτό που είναι μεγάλο στον άνθρωπο είναι ότι αυτός είναι γεφύρι και όχι σκοπός: αυτό που μπορεί να αγαπήσει κανείς στον άνθρωπο είναι ότι αυτός είναι ένα πέρασμα και μια δύση... Δείτε, είμαι ένας κήρυκας του κεραυνού και μια βαριά σταγόνα από το σύννεφο: αυτός ο κεραυνός όμως ονομάζεται υπεράνθρωπος... Έχει έρθει η ώρα να καθορίσει ο άνθρωπος τον σκοπό του... Δείτε! Σας δείχνω τον τελευταίο άνθρωπο..."»⁴³

---

⁴³ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, πρόλογος, σελ. 13-17.

Ο Ζαρατούστρα θα διδάξει τα ανθρώπινα όντα ότι η γη χρειάζεται ένα νέο νόημα και μία νέα κατεύθυνση. Ο υπεράνθρωπος είναι το νόημα της γης. Έτσι, θα πρέπει τα όντα να υπερνικήσουν δύο πράγματα: τις μεταφυσικές ανάγκες τους και τις ζωώδεις βεβαιότητες της ύπαρξής τους. Να ξεπεράσουν τον άνθρωπο και να δημιουργήσουν τον Υπεράνθρωπο, τονίζοντας ότι το πρώτο βήμα για τη δημιουργία αυτή είναι η ανατροπή των παλιών αξιών⁴⁴. Τέτοιες αξίες είναι η ευτυχία ως επανάπαυση, το λογικό που αναζητά καθησυχαστικές λύσεις, η αρετή που αναφέρεται μόνο στη διάκριση μεταξύ καλού και κακού, η δικαιοσύνη ως εξισωτισμός και ο οίκτος ως χριστιανική ευσπλαχνία.

«Και εδώ τελείωσε η πρώτη ομιλία του Ζαρατούστρα, που την λένε και "πρόλογο": γιατί στο σημείο αυτό τον διέκοψαν οι κραυγές και η χαρά του πλήθους. "Δώσε μας αυτόν τον τελευταίο άνθρωπο, ω Ζαρατούστρα-έτσι φώναζαν-κάνε να γίνουμε αυτός ο τελευταίος άνθρωπος! Και σου χαρίζουμε τον υπεράνθρωπο!" Κι όλο το πλήθος αλάλαζε και κροτάλιζε τη γλώσσα. Ο Ζαρατούστρα όμως καταθλίφτηκε και είπε στην καρδιά του: "Δεν με καταλαβαίνουν: δεν είμαι το στόμα για αυτά τα αφτιά... Θέλω να διδάξω στους ανθρώπους το νόημα του Είναι τους: ποιος είναι ο υπεράνθρωπος... Είμαι όμως ακόμη μακριά τους, και το νόημα των σκέψεών μου δεν μιλά στις αισθήσεις τους. Για τους ανθρώπους είμαι ακόμη κάτι ανάμεσα σ' έναν τρελό κι ένα πτώμα... συντρόφους χρειάζομαι και ζωντανούς... που να με ακολουθούν, επειδή θέλουν να ακολουθήσουν τον εαυτό τους-κι εκεί που θέλω εγώ... Θέλω να βρεθώ με τους δημιουργούς... θέλω να τους δείξω το ουράνιο τόξο και όλα τα σκαλοπάτια που οδηγούν στον υπεράνθρωπο»⁴⁵.

---

⁴⁴ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, «Εκτός υπηρεσίας».

⁴⁵ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, πρόλογος, σελ. 18-23.

Οι άνθρωποι όμως σαρκάζουν με το κήρυγμα του Ζαρατούστρα και τείνουν προς την ενίσχυση της κυριαρχίας του τελευταίου ανθρώπου και του μηδενισμού, που αυτός αντιπροσωπεύει. Ο Ζαρατούστρα, στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει την υπεροψία τους, αντιλαμβάνεται ότι η αιτία της αποτυχίας του είναι το ότι προσπαθεί μόνος, χωρίς βοήθεια από κανέναν. Έτσι, αποφασίζει να βρει συντρόφους, οι οποίοι θα τον βοηθήσουν να γκρεμίσει τον παλιό κόσμο για να χτίσει έναν καινούριο. Αυτοί είναι οι δημιουργοί, που θα δημιουργήσουν πρώτα τον εαυτό τους, επειδή θα κινούνται από προσωπική τους θέληση, σε αντίθεση με τους μαθητές του Χριστού, που ήταν πειθήνια όργανά του.

Συνεπώς, όλα πρέπει να καταστραφούν με σκοπό να ανασυντεθούν. Τα στάδια της Μεταστοιχειώσης είναι τρία. Πρώτα απ' όλα, οι άνθρωποι θα πρέπει να ξεπεράσουν την παθητική υπακοή, έπειτα να ανατρέψουν τις παλιές αξίες και τέλος ν' αρχίσουν να δημιουργούν τις καινούριες αξίες για να διαμορφώσουν τον Υπεράνθρωπο. Το μέσο για τη δημιουργία αυτή είναι η θέληση για δύναμη, που δρα στο Είναι και στο Γίγνεσθαι⁴⁶.

Το Είναι είναι θέληση για Δύναμη, όχι υπό την έννοια ότι κάθε πράγμα θέλει τη δύναμη, αλλά υπό την έννοια ότι κάθε πράγμα είναι μία δύναμη που θέλει. Η αρχή με την οποία ερμηνεύεται και αξιολογείται το πραγματικό είναι η θέληση για Δύναμη. Το κάθε πράγμα έχει ή δεν έχει αξία, ανάλογα με τη θέληση για Δύναμη που εκφράζεται σε αυτό⁴⁷.

Έτσι μας παρουσιάζει ο Νίτσε για πρώτη φορά την ιδέα του σχετικά με τον υπεράνθρωπο. Στο *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα* ο υπεράνθρωπος προτείνεται ως το ευγενές ιδεώδες της αυτο-υπερνίκησης, κάτι που προϋποθέτει ότι ο εαυτός θα εξερευνήσει ελεύθερα τα ύψη και τις αβύσσους της ύπαρξής του, ως θνητό δημιούργημα της γης.

---

⁴⁶ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, Πρόλογος.

⁴⁷ Βλ. Π.ΔΟΪΚΟΣ, Σημειώσεις από τις παραδόσεις του προπτυχιακού μαθήματος "Ο θάνατος του Θεού", εαρινό εξάμηνο 2008..

Χάιντεγγερ και μηδενισμός

Ο «τρελός άνθρωπος» του Νίτσε, λέει ο Χάιντεγγερ, βγαίνει στην αγορά να κραυγάσει το άγγελμά του σε ανθρώπους που «δεν πιστεύουν πια στο Θεό». Το κήρυγμα όμως του «θανάτου του Θεού» δεν προέρχεται από αυτούς, ούτε και θα μπορούσε να προέρχεται από αυτούς. Αυτοί που «δεν πιστεύουν στο Θεό» δεν έχουν την παραμικρή σχέση με την πιστοποίηση της απουσίας Του. «Αυτοί είναι άπιστοι, όχι επειδή ο Θεός ως Θεός δεν τους είναι πια πιστευτός, αλλά επειδή έχουν οι ίδιοι παραιτηθεί από τη δυνατότητα της πίστης, έτσι που να μην μπορούν πια να αναζητήσουν το Θεό»⁴⁸.

Ο «θάνατος του Θεού», η πιστοποίηση της απουσίας του, είναι γεγονός μόνο για όσους δεν έχουν παραιτηθεί από την αναζήτησή του – για τους ανθρώπους που εξακολουθητικά ζητούν το Θεό, αλλά δε διαπιστώνουν παρά μόνο την απουσία του. Είναι γεγονός για τους ανθρώπους που αρνιούνται να υποκαταστήσουν την προσωπική παρουσία με την αφηρημένη έννοια, την αμεσότητα της σχέσης με τη νοητική βεβαιότητα. Αρνούνται να ταυτίσουν την πραγματικότητα του Θεού με την αναγκαιότητα της Πρώτης Αιτίας ή της Υπέρτατης Αξίας.

Ο Χάιντεγγερ αναγνωρίζει στο κήρυγμα του Νίτσε μια θεϊκότερη αντίληψη για το Θεό – θεϊκότερη σε σχέση με τα νοητά είδωλα της θεϊστικής μεταφυσικής. Ειδικά στο μηδενισμό του Νίτσε δε διαβλέπει έναν απολυτοποιημένο ανθρωποκεντρισμό – την πρόθεση να υποκαταστήσει ο άνθρωπος το Θεό – παρά τις αφορμές που δίνει ο Νίτσε για μια τέτοια ερμηνεία. Ο άνθρωπος δεν μπορεί ποτέ να πάρει τη θέση του Θεού, γιατί η ουσία του ανθρώπου δεν είναι δυνατό ποτέ να προσεγγίσει την περιοχή της ουσίας του Θεού.

---

⁴⁸ Βλ. ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Χάιντεγγερ και Αρσοπαγίτης*, σελ.58.

Με τα κριτήρια της μεταφυσικής, η περιοχή της ουσίας του Θεού, ο «τόπος του Θεού» ορίζεται με αναφορά στην αιτία της δημιουργίας και συντήρησης των υπαρκτών. Με την απόρριψη της μεταφυσικής, αυτός «ο τόπος του Θεού θα μείνει κενός» - δεν μπορεί να τον διεκδικήσει ο άνθρωπος. Ο υπεράνθρωπος του Νίτσε προϋποθέτει όχι την κατάληψη του τόπου του Θεού, αλλά τον άνθρωπο ως επίκεντρο του Είναι – προϋποθέτει μίαν άλλη θεμελίωση των υπαρκτών σε διαφορετική αντίληψη για το Είναι.

Ο μηδενισμός, για τον Χάιντεγγερ, δεν υποκαθιστά το Θεό με το μηδέν, με την καθησυχαστική βεβαιότητα του «τίποτα» δεν αναφέρεται στην ανυπαρξία του Θεού. Αφετηριακό για τον Χάιντεγγερ είναι το ερώτημα για τη διαφορά ανάμεσα στα όντα και στο Είναι. Και η διαφορά έγκειται στο ότι τα όντα είναι για μας φαινόμενα, φαίνονται, ενώ το Είναι όχι. Δε γνωρίζουμε το Είναι – καθεαυτό, γνωρίζουμε μόνο τον τρόπο με τον οποίο είναι ό,τι είναι. Για το Χάιντεγγερ, η διαφορά των όντων από το Είναι θεμελιώνει μια μη – νοησιαρχική οντολογία, ενώ ταυτόχρονα είναι η συνειδητή αφετηρία κάθε μεταφυσικής. Ο Χάιντεγγερ φτάνει να βεβαιώνει ότι ο μηδενισμός μπορεί να έχει ως συνέπεια τόσο την απιστία όσο και τον ίδιο το χριστιανισμό⁴⁹. Οι δύο ενδεχόμενες συνέπειες του μηδενισμού είναι η αποδοχή της απουσίας ή της αγνωσίας του Θεού. Αγνοούμε απόλυτα το τι είναι ο Θεός, γνωρίζουμε όμως, μέσα από την εμπειρία της φυσικής και ιστορικής αποκάλυψής του, τον τρόπο με τον οποίο υπάρχει. Και αυτός ο τρόπος δηλώνεται μέσω των προσωπικών Ενεργειών του Θεού. Ο Θεός ενεργεί ως πρόσωπο.

---

⁴⁹ Βλ. ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Χάιντεγγερ και Αρεοπαγίτης*, σελ.62-64.

Το πρόσωπο του Θεού – όπως εξάλλου και το πρόσωπο του κάθε ανθρώπου – είναι αδύνατο να οριστεί και να γνωσθεί μέσω αντικειμενικών προσδιορισμών. Γιατί κάθε πρόσωπο είναι ένα υπαρκτικό γεγονός μοναδικό και ανεπανάληπτο. Όχι μόνο το Πρόσωπο του Θεού, αλλά κι ένα οποιοδήποτε ανθρώπινο πρόσωπο το γνωρίζουμε μόνο πραγματοποιώντας μια σχέση μαζί του. Και πραγματοποιούμε τη σχέση μέσω των ενεργειών του προσώπου - στην περίπτωση του ανθρώπου μέσω των σωματικών και ψυχικών του ενεργειών: της φυσιογνωμικής έκφρασης, της ομιλίας, των χειρονομιών, της δημιουργικής πράξης, της ερωτικής αναφοράς, των νοητικών, κριτικών, συναισθηματικών του εκδηλώσεων. Και στην περίπτωση της Θεότητας μιλάμε για μια Τριάδα Προσώπων, ακριβώς επειδή πραγματοποιούμε μια σχέση με το καθένα από αυτά μέσω της αγαπητικής και διαλογικής τους Ενέργειας⁵⁰.

---

⁵⁰ Βλ. ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Χάιντεγκερ και Αρεοπαγίτης*.

Απουσία του Θεού

Το κήρυγμα του «θανάτου του Θεού» αναγνωρίζεται ως προφητική πιστοποίηση ενός γεγονότος που έχει συμβεί και που είναι η αναπόφευκτη κατάληξη μιας μακριάς ιστορικής εξέλιξης στην ευρωπαϊκή μεταφυσική. Ο «θάνατος του Θεού» είναι η συνέπεια της μεταφυσικής πορείας του ευρωπαίου ανθρώπου.

Κατά το Νίτσε «ο Θεός πέθανε» σημαίνει ότι ο χριστιανικός Θεός, ο Θεός της δυτικής μεταφυσικής, είναι πια ένα νεκρό πλάσμα του νου, μια «ιδέα και μόνο», μια αφηρημένη έννοια. Στην πραγματικότητα, ο Θεός είναι άσχετος με τη διαμόρφωση της ζωής του ευρωπαίου – δεν είναι αυτός που δίνει νόημα στην ύπαρξη του ανθρώπου, του κόσμου και της ιστορίας. Ο χώρος του Θεού είναι στη Δύση κενός – ο Θεός είναι μια απουσία. Αυτή η απουσία μηδενίζει κάθε αλήθεια ζωής πέρα απ' τη φθορά και το θάνατο. Ορίζει το περιεχόμενο του ευρωπαϊκού μηδενισμού.

Ο Νίτσε δεν κηρύττει ένα θεωρητικό μηδενισμό, αλλά την πιστοποίηση του κενού χώρου της απουσίας του Θεού. Το κήρυγμά του είναι μια ιστορική διαπίστωση και ερμηνεία ενός γεγονότος που έχει οριστικά συντελεστεί. Τίθεται ως όριο τέλους της ευρωπαϊκής μεταφυσικής και αποκαλύπτει τις πραγματικές διαστάσεις μιας ιστορικής διαφοροποίησης. Αποτελεί την άρνηση των προϋποθέσεων της αυτοσυνειδησίας του ευρωπαίου, πρόκληση επίγνωσης του παραλόγου της ύπαρξης, υπονόμηση και της ίδιας της χρηστικής λογικής του κοινωνικού βίου. Ο Νίτσε είχε συνείδηση ότι ο «θάνατος του Θεού» σημαίνει την «ανατροπή όλων των αξιών»⁵¹.

---

⁵¹ Βλ. ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Χάιντεγκερ και Αρεοπαγίτης*, σελ.17.

Το κήρυγμα του Νίτσε επισημαίνει έμμεσα αλλά σαφέστατα τη θεμελιώδη «αίρεση» - απόκλιση από το αφετηριακό γεγονός της Εκκλησίας – που αποτέλεσε τον ιστορικό πειρασμό της δυτικής χριστιανοσύνης, τη μετατροπή της σε θρησκεία που προσφέρει συναισθηματικές και νοητικές κατοχυρώσεις στον ατομικό άνθρωπο, ενώ συντηρεί τις ηθικο-πρακτικές σκοπιμότητες του κοινωνικού βίου. Έτσι ο «θάνατος του Θεού» εμφανίζεται ως ιστορική κατάληξη που φωτίζει τη συνολική θεολογική εξέλιξη της δυτικής χριστιανοσύνης.

Ο μηδενισμός, στη νιτσεική μορφή του κηρύγματος του «θανάτου του Θεού», δηλαδή ως ιστορική πιστοποίηση του κενού χώρου της απουσίας του Θεού, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως προϊόν μιας οπωσδήποτε αντιχριστιανικής επιλογής ή στάσης. Αντίθετα, πρέπει να δούμε το νιτσεικό κήρυγμα ως πιστοποίηση της αλλοτρίωσης του χριστιανισμού στη Δύση, της απόκλισης και διαφοροποίησης των δυτικών εκκλησιών από το χριστιανισμό της Καινής Διαθήκης και των πρώτων αιώνων. Η απουσία του Θεού είναι γεγονός με συγκεκριμένες ιστορικές διαστάσεις στο χώρο του δυτικού χριστιανισμού, ως επακόλουθο της «εσωτερικής λογικής» αυτού του χριστιανισμού⁵².

---

⁵² Βλ. ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Χάιντεγκερ και Αρεοπαγίτης*.

Το ασκητικό ιδανικό

Το ασκητικό ιδανικό, «αυτός ο τρόμος απέναντι στις αισθήσεις, απέναντι στο ίδιο το λογικό, αυτός ο φόβος μπροστά στην ευτυχία και στην ομορφιά, αυτή η επιθυμία απομάκρυνσης από κάθε φαινομενικότητα, όλα αυτά σημαίνουν μια θέληση για το τίποτα, μια αποστροφή για τη ζωή, μια εξέγερση κατά των βασικότερων προϋποθέσεων της ζωής». Η επιθυμία εν γένει μπορεί πάντα να οδηγεί σε μια συγκεκριμένη αμαρτωλή επιθυμία: σε κάθε περίπτωση, οι «αμαρτωλές» επιθυμίες, όντας βασικές για τους ανθρώπους, είναι αναπόφευκτες. Επομένως, στην πιο ακραία μορφή του, το ασκητικό ιδανικό είναι η επιθυμία να πάψει κανείς να επιθυμεί, η θέληση να πάψει να θέλει. Ο Νίτσε αντιδιαστέλλει ακόμη κι αυτό το αυτοαναιρούμενο εγχείρημα προς την απλή αποποίηση κάθε προσπάθειας, πράγμα που θεωρεί την πιο επικίνδυνη «μηδενιστική» συνέπεια της συνειδητοποίησης ότι δεν υπάρχει λόγος για τον πόνο: «η θέληση για το τίποτα», σε αντίθεση, «είναι και παραμένει θέληση!». Όταν θέλει κανείς να μη θέλει σημαίνει ότι εξακολουθεί να θέλει κάτι. Συγκεκριμένα, θέλει να είναι άλλος απ' αυτόν που ήταν ως τώρα. Αλλά όταν θέλει κανείς να είναι άλλος απ' αυτόν που ήταν ως τώρα, θέλει να «ξεπεράσει» τον εαυτό του κι αυτός είναι ένας χαρακτηριστικός τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η θέληση για δύναμη, την οποία ο Νίτσε επίσης αποκαλεί «θέληση για ζωή»⁵³. Αυτός ο κύκλος είναι τώρα ολοκληρωμένος.

Η «θέληση για το τίποτα» εξακολουθεί να είναι μια προσπάθεια να γίνει κύριος του εαυτού του. Αποτελεί επομένως, εκδήλωση της μοναδικής δραστηριότητας η οποία, σύμφωνα με το Νίτσε διατηρεί τα πάντα ζωντανά: «Μόνο εκεί που υπάρχει ζωή, υπάρχει και θέληση: μα όχι η θέληση για ζωή, παρά θέληση για δύναμη!» .

---

⁵³ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η Χαρούμενη Επιστήμη*, παράγραφος 349.

Είναι αδύνατο να ζήσει κανείς χωρίς αξίες: «Κανένας λαός δεν μπορούσε να ζήσει» λέει ο Ζαρατούστρα, «χωρίς διατίμηση». Αυτές οι αξίες όμως και οι κρίσεις στις οποίες εκφράζονται δε χρειάζεται και δε θα μπορούσαν να είναι καθολικές. Ο Ζαρατούστρα συνεχίζει: «μ' αν θέλει να συντηρηθεί δεν πρέπει να διατιμά με τον τρόπο που το κάνει ο γείτονάς του». Η ίδια η ζωή δεν έχει καμιά αξία, αλλά η ζωή ενός ατόμου ή μιας ομάδας έχει τόσο μεγάλη αξία όση μπορεί να της δώσει το άτομο ή η ομάδα. Κάποιες ζωές είναι κακές ή απαίσιες, άλλες υπέροχες. Η αξία της ζωής εξαρτάται από το τί την κάνει κανείς, κι αυτό είναι μια περαιτέρω έννοια κατά την οποία ο Νίτσε πιστεύει ότι η αξία δημιουργείται και δεν ανακαλύπτεται. Ωστόσο οι περισσότεροι άνθρωποι είναι κατά την άποψή του ανίκανοι να αντιληφθούν αυτό το ζήτημα⁵⁴. Εκφέρουν τις ίδιες γενικές κρίσεις που κληρονόμησαν και νομίζουν κατά συνέπεια πως οι αξίες υπάρχουν ήδη στον κόσμο: «Όποιος είναι ανίκανος να βάλει τη θέλησή του στα πράγματα, καθώς του λείπει η θέληση και το σθένος, βάζει τουλάχιστον κάποιο νόημα σ' αυτά, δηλαδή την πίστη ότι υπάρχει ήδη θέληση μέσα τους. Είναι μέτρο του σθένους που έχει μια θέληση ο βαθμός στον οποίο μπορεί να κάνει κανείς χωρίς να βρίσκει νόημα στα πράγματα, ο βαθμός στον οποίο αντέχει να ζει σ' έναν κόσμο χωρίς νόημα επειδή οργανώνει ένα μικρό κομμάτι του ο ίδιος»⁵⁵.

---

⁵⁴ Βλ. Α.ΝΕΧΑΜΑΣ, *Νίτσε: Η ζωή σαν λογοτεχνία*, σελ.211.

⁵⁵ Βλ. ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Θέληση για δύναμη*, σελ.585.

Νίτσεικός Μηδενισμός

Η προέλευση της ιδέας του θεού, σε μια ανθρωπολογική κριτική που κάνει ο Νίτσε, προέρχεται από το αίσθημα της δύναμης που πηγάζει από τον ίδιο τον άνθρωπο, ο οποίος δεν νιώθει ικανός να την διαχειριστεί, γι αυτό και την προβάλλει σε ένα ανώτερο ον, σε ένα θεό τον οποίο, ως μεγάλη αντίφαση της ζωής ως βούληση για δύναμη, δεν χρειάζεται πλέον. Ο Νίτσε πιστεύει ότι μετά από την πτώση όσων συμβολίζει ο θεός, το μηδέν δικαιοματικά θα πάρει τη θέση του, γι' αυτό και γεννάται η ανάγκη της δημιουργίας ενός «νικητή του θεού και του μηδενός», αυτού που θα ξαναδώσει πίσω το χαμένο νόημα και θα ανήκει στην διάσταση αυτού του κόσμου⁵⁶.

Η πρώτη μηδενιστική διακήρυξη που αποκαλύπτει το δόγμα και δίνει το μήνυμα για την απερχόμενη αλήθεια των πραγμάτων που αφορά το μέλλον του σύγχρονου ανθρώπου, δίνεται από τον Νίτσε με τον προφήτη του το Ζαρατούστρα. Ο Νίτσε αντιλαμβάνεται το μηδενισμό μέσα από την ιστορία και προσπαθεί να ερμηνεύσει τη διεργασία της απαξίωσης των αξιών. Ο Θεός συμβολίζοντας τον υπεραισθητό κόσμο καθορίζει τα πάντα τις ιδέες, τους σκοπούς, τη ζωή και τις υπέρτατες αξίες. Έτσι δημιουργήθηκε η απάτη του ιδεώδους κόσμου, αυτού που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί ποτέ σε αυτόν τον κόσμο. Στην ουσία του ο μηδενισμός είναι η απαξίωση των αξιών και η δημιουργία νέων.

Ο Νίτσεικός μηδενισμός δεν αποζητά την κενότητα της σημασίας, αλλά ζητά να αναπληρώσει με ένα καινούργιο νόημα τη ζωή, πέρα από την όποια επιφανειακότητα ή τις συγκρούσεις των ιδεολογιών. Η Νίτσεική σκέψη θέλει να υπερβεί όλους τους σκοπούς, αλλά δεν παύει να έχει ως σκοπό την δημιουργία του ανθρώπου της θελήσεως για δύναμη, δηλαδή του υπερανθρώπου. Η θέληση για δύναμη ενεργοποιεί την ανοδική φορά για αυθυπέρβαση στο εσωτερικό της ενθαδικότητας μέσα από την ανάληψη της σχέσης μας με το είναι⁵⁷.

---

⁵⁶ Βλ. Ν. ΑΥΓΕΛΗΣ, *Εισαγωγή στην Φιλοσοφία*, σελ. 94-95.

⁵⁷ Βλ. Μ. Α. ΓΙΛΕΠΣΙΕ, *Ο μηδενισμός πριν από τον Νίτσε*, σελ. 306-307.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- A.BAUMLER, *Nietzsche, der Philosoph und Politiker*, Reclam, Λειψία, 1931.
- Α.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, «Ο 'θάνατος του Θεού' στη φιλοσοφική σκέψη». «DER 'GOTTESTOD' IM PHILOSOPHISCHEN DENKEN», στο *Μελέτη θανάτου. La reflexion sur la mort*, 2ο διεθνές συμπόσιο φιλοσοφίας της Ελευθέρας Σχολής Φιλοσοφίας «Ο ΠΛΗΘΩΝ», Αθήνα, Εστία, 2002, σελ.214-233.
- Α.ΜΙΡΑΣΓΕΖΗ, *Η αισθητική μετά τον Nietzsche*, Εκδόσεις Ευρυδίκη, 2004.
- Α.ΝΕΧΑΜΑΣ, *Η ζωή σαν λογοτεχνία*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2002.
- Γ.ΤΖΑΒΑΡΑΣ, *Η απαξίωση των αξιών. Νίτσε και Heidegger*, Αθήνα, Ίνδικτος, 2005.
- Γ.ΤΣΙΑΝΤΗΣ, Φ.ΤΕΡΖΑΚΗΣ, Α.ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, Π.ΚΑΡΑΜΟΥΖΗΣ, «Ο θάνατος του Θεού», *Θρησκευολογία*, 1, 2000, σελ.49-110.
- C.CUNNINGHAM, *Genealogy of nihilism. Philosophies of nothing and the difference of theology*, New York, Routledge, 2002.
- C.JUNG, *Seminar on Nietzsche's Zarathustra*, επιμ. εκδ. James L. Jarrett, Princeton University Press, Princeton , 1998.
- C.P.ZANZ, *Friedrich Nietzsche Biographie*, 3 τόμοι, Carl Hanser, Μόναχο 1978.

-Δ.Ν.ΛΑΜΠΡΕΛΛΗΣ, *Nietzsche, Φιλόσοφος της πολλαπλότητας και της μάσκας*, Αθήνα-Γιάννινα, Δωδώνη, 1988.

-Δ.Ν.ΛΑΜΠΡΕΛΛΗΣ, *Η επίδραση του Νίτσε στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Παπαζήσης, 2009.

-D.ALISON, *The New Nietzsche: Contemporary Styles of Interpretation*, The MIT Press, Cambridge, 1985.

-E.FINK, *Nietzsche's Philosophie*, W Kohlhammer, Στουτγκάρδη, 1973.

-H.ALDERMAN, *Nietzsche's Gift*, Ohio University Press, Athens, 1977.

-H.CORBIN, *Le paradoxe du monotheisme*, Paris, L'Herne, 1981.

-Ζ.ΣΑΡΙΚΑΣ, *Το όραμα του υπεράνθρωπου. Μια ερμηνεία του έργου του Νίτσε «Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα»*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 2008.

-G.BARONI, *Ο Νίτσε μπροστά στο πρόβλημα του Θεού*, μετάφραση του Γ. Ραφτόπουλου, Αθήνα, Δαμιανός, 1986.

-G.DELEUZE, *Ο Νίτσε και η φιλοσοφία*, μετάφραση του Γ.Σπανού, επιμέλεια του Α.Στυλιανού, Αθήνα, Πλέθρον, 2002.

-Ι.Π.ΜΑΝΟΥΣΑΚΗΣ, *Θεός φιλοσοφούμενος*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2004.

-Ι.Σ.ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, *Ο Νίτσε και οι Έλληνες*, επιμέλεια της Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζας, Εκδόσεις Ζήτρος, 1997.

-Κ.ΛΕΒΙΤ, *Από τον Χέγκελ στον Νίτσε. Το επαναστατικό ρήγμα στη σκέψη του δέκατου ένατου αιώνα, τόμοι Α' και Β'*, μετάφραση της Γ.Αποστολοπούλου, Αθήνα, Γνώση, 1987.

-Κ.Α.PEARSON, *Νίτσε*, μετάφραση της Ρισσάκη Δέσποινας, Εκδόσεις Πατάκη, 2009.

- K.LOWITH, *Από το Χέγκελ στο Νίτσε*, 2 τόμοι, μετ. Γεωργία Αποστολοπούλου, Γνώση, Αθήνα, 1987.
- L.LAMPERT, *Nietzsche's Teaching*, Yale University Press, New Haven και Λονδίνο, 1986.
- M.A.GILLESPIE, *Ο μηδενισμός πριν από το Νίτσε*, μετάφραση του Γ.Ν.Μερτίκα, Αθήνα, Πατάκης, 2001.
- M.HAAR, *Nietzsche et la metaphysique*, Paris, Gallimard, 1993.
- M.HEIDEGGER, «*Who is Nietzsche's Zaratoustra*», 2004.
- M.HEIDEGGER, *Chemins qui ne menent nulle part [Holzwege]*, γαλλική μετάφραση του W.Brokmeier, Paris, Gallimard, 1962[1988]. Βλ. και την ελληνική μετάφραση[«Ο λόγος του Νίτσε : «ο Θεός είναι νεκρός»], την εισαγωγή και τα σχόλια του Γ.Τζαβάρρα, στο ΤΖΑΒΑΡΑΣ, σελ 91-123.
- Μ.ΜΠΕΓΖΟΣ, *Θρησκεία και φιλοσοφία της επιστήμης*, Αθήνα, Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2002.
- Ν.ΑΥΓΕΛΗΣ, *Εισαγωγή στην Φιλοσοφία*, Θεσσαλονίκη 2004.
- Π.ΔΟΪΚΟΣ, *Ο «θάνατος του Θεού» και ο μεταφυσικός άνθρωπος*, Αθήνα, Ίνδικτος, 2008.
- Π.ΔΟΪΚΟΣ, *Spinoza. Φαντασία, γνώση και προφητεία*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2000.
- Π.ΔΟΪΚΟΣ, Σημειώσεις από τις παραδόσεις του μεταπτυχιακού μαθήματος «Τέχνη και Μεταφυσική», χειμερινό εξάμηνο, 2007-2008.
- Π.ΔΟΪΚΟΣ, Σημειώσεις από τις παραδόσεις του προπτυχιακού μαθήματος «Ο θάνατος του Θεού», εαρινό εξάμηνο, 2008.
- R.J HOLLINGDALE, *Nietzsche, the Man and his Philosophy*, Louisiana and State University Press, Μπατόν Ρούζ, 1965.

-R.HOLLINRAKE, *Nietzsche, Wagner and the Philosophy of Pessimism*, George Allen and Unwin, Λονδίνο, 1982.

-R.C.SOLOMON & K.M.HIGGINS, *Τί είπε στ'αλήθεια ο Νίτσε*, Εκδόσεις Μεταίχμιο,2012.

-R.TORRANCE, *Εισαγωγή στη φαινομενολογία της θρησκείας. Υπέρβαση και πνευματική αναζήτηση*[*The spiritual quest*], πρόλογος και μετάφραση του Β.Αδραχτά, Αθήνα, Ψυχογιός, 2005.

-Σ.Δ.ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΣ, *Προλεγόμενα εις την ερώτησιν περί Θεού*, Αθήνα, Γρηγόρης, 2000.

-ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Έτσι μίλησε ο Ζαρατούστρα*, μετάφραση του Ζ.Σαρίκα, Θεσσαλονίκη, Νησίδες, 1998.

-ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Το λυκόφως των ειδώλων*, μετάφραση του Ζ.Σαρίκα, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική Θεσσαλονίκης,2006.

-ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η θέληση για δύναμη*, μετάφραση και επιμέλεια του Ζ.Σαρίκα, Σκόπελος, Νησίδες, 2001.

-ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Ιδέ ο άνθρωπος*, μετάφραση του Ζ.Σαρίκα, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική Θεσσαλονίκης,2008.

-ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Αντίχριστος*, μετάφραση του Ζ.Σαρίκα, Θεσσαλονίκη, Εκδοτική Θεσσαλονίκης,2008.

-ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Χαρούμενη Επιστήμη*, μετάφραση του Ζ.Σαρίκα, Θεσσαλονίκη, Νησίδες, 2004.

-ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Η θεωρία του σκοπού της ζωής*, μετάφραση της Αντωνίου Χρύσας, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Δαμιανός,1961.

-ΦΡ.ΝΙΤΣΕ, *Ο ευρωπαϊκός μηδενισμός*, μετάφραση της Καλκάνη Ελένης, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Δαμιανός,1990.

-W.KAUFMANN, *Nietzsche, Philosopher, psychologist, antichrist*, Princeton , Princeton University Press, 1974.

-Χ.Λ.ΜΠΟΡΧΕΣ, *Ιστορία της αιωνιότητας*[*Historia de la eternidad*], μετάφραση του Α.Κυριακίδη, Αθήνα, Ύψιλον, 1982.

-ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Το πρόσωπο και ο έρωας*, Εκδόσεις Δόμος, 2006.

-ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Η μεταφυσική του σώματος*, Εκδόσεις Δωδώνη, 1971.

-ΧΡ.ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, *Χάιντεγγερ και Αρεοπαγίτης*, Εκδόσεις Δόμος, 1988.

-Αρχαία Ελληνικά, Φιλοσοφικός Λόγος, Γ΄τάξη, Θεωρητική Κατεύθυνση, ΟΕΔΒ, Αθήνα, 1999.

